

SILVA AD PASTURAM PORCORUM **LESNÉ PASENIE SVÍŇ NA KRÁĽOVSKÝCH** **MAJETKOCH V RANOSTREDOVEKEJ EURÓPE¹**

Pavol Hudáček

HUDÁČEK, Pavol. *Silva ad pasturam porcorum*: Forest-pastures of swine at royal estates in Early Medieval Europe. *Historické štúdie*, 48, 2014, pp. 71 – 102.

In this paper, the author is concerned with the forest-pasturing of swine at royal estates in Early Medieval Europe. Therefore, the primary focus is on woodland management and silvo-pastoralism. This paper considers the records about the breeding of swine in the Early Medieval codices, capitularies, charters and administration inventories from medieval occidental Europe. The main part of the study is devoted to the forest-pasture of swine at the royal forest in Merovingian, Carolingian and Ottonian times. The author mentions various types of woodland where the forest-pasturing of swine took place and mentions the Latin terms used to describe this activity. A royal fiscal system in relation to the forest-pasture of swine is another important point in this paper. It is related to dues for the fattening of swine in royal forests.

Medieval swine. Forest-pasture. Swine fattening. Royal forests. Early Medieval Europe.

Zvieratá sprevádzajú človeka už odjakživa.² Keby sme sa však chceli dozvedieť, ako vyzeralo v minulosti ich vzájomné spolunažívanie, neexistuje na to dostatok historických dokladov najmä preto, že ľudia v minulosti málokedy zaznamenávali informácie o bežných veciach z ich každodenného života. To platí aj o ranostredovekých prameňoch. V kronikách, gestách alebo životoch svätých sa síce často spomínajú rôzne zvieratá, väčšinou však ide len o skúpe informácie. Do veľkej miery sa to týka práve domácich alebo hospodárskych zvierat. Viac sa o nich môžeme dozvedieť až z rôznych kráľovských alebo cirkevných záznamov. Máme na mysli prevažne ranostredoveké zákonníky, kráľovské listiny a hospodárske alebo majetkové súpisy, kde boli často jednou z „položiek“ aj domáce zvieratá.³ A to z toho dôvodu, lebo boli významným

¹ Štúdia je súčasťou riešenia grantovej úlohy VEGA 2/0061/11 Človek a svet zvierat v stredoveku. Práca bola podporená Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe zmluvy č. APVV – 0051 – 12 Stredoveké hrady na Slovensku, život, kultúra, spoločnosť.

² SALISBURY, E. Joyce. *The Beast Within : Animals in the Middle Ages*. New York – London : Routledge 1994, s. 1 – 11, 13 – 26.

³ HILL, M. T. Rosalind. Some Beasts from the Medieval Chronicles of the British Isles. In *Folklore*, 66, 1955, 1, s. 216; POWER, P. John – CAMPBELL, M. S. Bruce. Cluster Analysis and the Classification of Medieval Demesne – Farming Systems. In *Transactions of the Institute of British Geographers, New Series*, 2, 1992, 2, s. 233, 236 – 237.

zdrojom obživy. Preto patrili aj k dôležitým majetkom na kráľovských alebo cirkevných panstvách. Vlastnenie veľkého množstva hospodárskych zvierat často vyjadrovalo v ranom stredoveku aj istú prestíž a spoločenské postavenie majiteľa.

Dnes už je celkom zrejmé, na rozdiel od strohosti niektorých historických prameňov, že archeologické nálezy prinášajú množstvo presvedčivých dokladov o rozšírenom chove hospodárskych zvierat z rôznych ranostredovekých lokalít v celej Európe.⁴ V poslednom čase preto čoraz výraznejšie vzrastá záujem o výskum stredovekých hospodárskych dejín. Do pozornosti sa tak dostávajú aj hospodárske zvieratá, ktoré boli už od praveku neodmysliteľnou súčasťou života človeka a jeho výživy. Historické pramene a archeologické nálezy obsahujú zaujímavé informácie o jednotlivých druhoch hospodárskych zvierat aj z obdobia raného stredoveku; veľmi často sa v nich objavujú svine. Tie sa v historických prameňoch najčastejšie spomínajú pod termínmi *porcus*, *porca*, *porcellus*, *sus*, *suillus*, *suilla*, *scrofa* alebo *verres*, navyše, vypovedajú o ich pohlaví, veku a stave.⁵

Aby sme však veľmi nepredbiehali, treba na úvod povedať, že hlavným cieľom tejto práce je ucelený pohľad na dnes už zabudnutý spôsob chovu sviň v ranostredovekej Európe. Bolo ním hromadné pasenie sviň v kráľovských lesoch. Išlo prevažne o žirnu pastvu alebo výkrm na žaluďoch v lesoch počas jesenných mesiacov. V súvislosti s chovom sviň sa zameriame prevažne na kráľovské majetky, ako aj na majetky rôznych cirkevných inštitúcií (biskupstvá, kláštory a pod.), kde naďalej pokračovali zaužívané spôsoby hospodárenia a chovu domácich zvierat presne tak, ako to bolo

⁴ CRABTREE, J. Pam. Sheep, Horses, Swine, and Kine : A Zooarchaeological Perspective on the Anglo – Saxon Settlement of England. In *Journal of Field Archaeology*, 16, 1989, 2, s. 205 – 213; SMITH, Catherine. A grumphy in the sty : An archaeological view of pigs in Scotland, from their earliest domestication to the agricultural revolution. In *Proceedings of the Society of Antiquaries Scotland*, 130, 2000, s. 705 – 724; MacKINNON, Michael. High on the Hog : Linking Zooarchaeological, Literary, and Artistic Data for Pig Breeds in Roman Italy. In *American Journal of Archaeology*, 105, 2001, 4, s. 649 – 673.

⁵ McWHINEY, Grady – McDONALD, Forrest. Celtic Origins of Southern Herding Practices. In *The Journal of Southern History*, 51, 1985, 2, s. 176 – 177; ALBARELLA, Umberto. Pig Husbandry and Pork Consumption in Medieval England. In WOOLGAR, M. Chris et al. *Food in Medieval England : Diet and Nutrition*. Oxford : Oxford University Press 2006, s. 72 – 84; FALKENBERG, Heinz – HAMMER, Horst. Zur Geschichte und Kultur der Schweinezucht und Haltung 1. Mitteilung : Zur Domestikation und Verbreitung der Hausschweine in der Welt. In *Züchtungskunde*, 78, 2006, 1, s. 55 – 68; Zur Geschichte und Kultur der Schweinezucht und Haltung 2. Mitt.: Schweinezucht und –haltung in Europa im Mittelalter. In *Züchtungskunde*, 78, 2006, 4, s. 291 – 308; MEDUNA, Petr. Konec „lesního“ prasete. In POKORNÝ, Petr – BÁRTA, Miroslav (eds.). *Něco překrásného se končí: Kolapsy v přírodě a společnosti*. Praha : Dokořan 2008, s. 145 – 156; HAMILTON, Julie et al. Rooting for pigfruit : Pig feeding in Neolithic and Iron Age Britain compared. In *Antiquity*, 83, 2009, 322, s. 999 – 1 008; IBEN, Bernd. Perlen vor die Säue (1. – 2. Teil): Der Mensch in Ambivalenz zum Schwein. In *Großtierpraxis*, 10, 2009, 4/5, s. 147 – 151, 182 – 188; WHITE, Sam. From Globalized Pig Breeds to Capitalist Pigs: A Study in Animal Cultures and Evolutionary History. In *Environmental History*, 16, 2011, 1, s. 95 – 101; JØRGENSEN, Dolly. Pigs and Pollards: Medieval Insights for UK Wood Pasture Restoration. In *Sustainability*, 5, 2013, s. 387 – 399; WEALLEANS, L. Alexandra. Such as pigs eat: The rise and fall of the pannage pig in the UK. In *Journal of the Science of Food and Agriculture*, 93, 2013, 9, s. 2 076 – 2 083.

dávnym zvykom na kráľovských majetkoch. Bližšie sa pozrieme na tento špecifický spôsob chovu sviň, ktorý sa uplatňoval v kultúrnom okruhu západnej Európy v 7. – 12. storočí. Budeme vychádzať predovšetkým z ranostredovekých zákoníkov, životov svätých a kráľovských listín pochádzajúcich z obdobia vlády merovejvskej, karolovskej a ovskej dynastie. Zároveň sa veľmi okrajovo dotkneme aj situácie v stredovekom Anglicku.

Chov svine v stredoveku

Sviňa domáca (*Sus domesticus*) sa v minulosti postupne vyvinula zo svojho predka svine divjej (*Sus scrofa*). Dnes existuje na svete až 25 poddruhov tohto hospodárskeho zvieratá. Jej pôvod siaha do neolitu (7000 p. n. l.) a patrila medzi tri najvýznamnejšie domestikované zvieratá.⁶ Na rozdiel od hovädzieho dobytky a oviec, ktoré človeku poskytovali okrem mäsa aj mlieko, vlnu a ťažnú silu, sviňa sa od začiatku chovala len pre mäso.⁷ Ďalší iný úžitok človeku neprinášala. Napriek tomu bol jej chov v ranom stredoveku veľmi rozšírený a bravčové mäso sa konzumovalo vo veľkom množstve. Presvedčivo to dokladajú zooarcheologické doklady z rôznych lokalít v Európe.⁸

Patrila medzi nenáročné zvieratá, čo bola pri jej chove veľmi veľká výhoda. Dala sa vychovať v rôznych geografických oblastiach dokonca i v horších podmienkach. Spôsob chovu, a dosiahnutie požadovanej hmotnosti pri jej výkrme, nevyžadoval náročné postupy. Preto ju bolo celkom ľahké živiť. To úzko súviselo hlavne s lesným pasiením, ktoré bolo v ranom stredoveku veľmi rozšírené. O tomto spôsobe výkrmu a pasenia sviň si povieme oveľa viac na nasledujúcich stránkach. Okrem toho mala sviňa aj vysokú reprodukčnú schopnosť, lebo mladé jedince dokázali pomerne rýchlo dorásť do

⁶ BÖKÖNYI, Sándor. The Development and History of Domestic Animals in Hungary: The Neolithic Through the Middle Ages. In *American Anthropologist, New Series*, 73, 1971, 3, s. 643 – 644, 646 – 647, 648 – 652, 654 – 665; GRANT, Annie. Food, Status and Religion in England in the Middle Ages: An Archaeozoological Perspective. In BODSON, Liliane (ed.). *L'animal dans l'alimentation humaine : Les critères de choix. Actes du colloque international de Liège, 26 – 29 novembre 1986. Anthropolozologica, Supplement 2*. Paris : Éditions du Centre National de la Recherche Scientifique 1988, s. 140 – 141; SMITH, A *grumphy*, s. 7; GIUFFRA, Eauth et al. The Origin of the Domestic Pig: Independent Domestication and Subsequent Introgression. In *Genetics*, 154, 2000, 4, s. 1785 – 1791; LARSON, Gregor et al. Ancient DNA, Pig Domestication, and the Spread of the Neolithic into Europe. In *Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America*, 104, 2007, 39, s. 1 5276 – 1 5281.

⁷ McWHINEY – McDONALD, *Celtic*, s. 176 – 177; GRANT, *Food*, s. 143 – 144; POWER – CAMPBELL, *Cluster*, s. 237; STONE, David. Medieval Farm Management and Technological Mentalities: Hinderclay before the Black Death. In *The Economic History Review, New Series*, 54, 2001, 4, s. 618, 631; HAMEROW, Helena. *Early Medieval Settlements: The Archaeology of Rural Communities in Northwest Europe 400 – 900*. Oxford : Oxford University Press 2002, s. 127 – 128, 131 – 132.

⁸ BÖKÖNYI, *The Development*, s. 643 – 644, 646, 648, 652, 663; CRABTREE, *Sheep*, s. 208 – 212; PEARSON, L. Kathy. Nutrition and the Early – Medieval Diet. In *Speculum*, 72, 1997, 1, s. 6.

svojej dospelej hmotnosti za dva až tri roky a po ich dosiahnutí boli vhodné na porážku. To však neplatilo v prípade prasiatok. Tie zabíjali oveľa skôr.

Ďalšou veľkou výhodou bola konzervácia bravčového mäsa solením a údením. Na takýto spôsob uchovávanía potravy aj na dlhšie obdobia bolo toto mäso veľmi vhodné.⁹ Preto bola konzumácia bravčového mäsa pre výživu človeka v ranom stredoveku veľmi dôležitá, a najmä výhodná, čo súviselo s nenáročným chovom sviní.¹⁰

Podľa archeologických nálezov a historických prameňov bol však chov svine v porovnaní s chovom hovädzieho dobytku alebo oviec až na treťom mieste. Podiel chovu jednotlivých hospodárskych zvierat sa často menil podľa rozličných historických období. Niekedy jasne dominoval jeden typ nad zvyšnými dvoma, inokedy boli všetky na rovnakej úrovni. Rozdiely boli niekde naozaj dosť výrazné. Na základe toho potom často vidíme prevahu chovu jedného hospodárskeho zvierat'a, napríklad počas anglosaského obdobia v ranostredovekom Anglicku to bol výrazne najväčší podiel sviní. Dokladajú to nálezy kostí, ktoré jasne vypovedajú o ich dominantnom chove na úkor zvyšných dvoch. Keďže dôvody tohto javu sú rôzne, nebudeme sa nimi na tomto mieste podrobne zaoberať. V týchto prípadoch však niekedy ide len o zovšeobecnenia. Nálezy kostí hospodárskych zvierat nemusia vždy zaručene dokumentovať stav na jednotlivých lokalitách.

V tomto prípade si treba uvedomiť, že rozhodujúci podiel chovu spomenutých zvierat závisel aj od geografických a kultúrnych činiteľov.¹¹ Nie všade sa chovali svine v takom množstve, ako to bolo v oblastiach, kde existovali rozsiahle lesy. Je preto veľmi pravdepodobné, že v ranom stredoveku bol najrozšírenejší chov sviní práve v lesnatých oblastiach. Často pritom šlo aj o celé územia (pohraničné komitáty, marky, grófstva a pod.). Tie boli takmer všade majetkom panovníka. Jednotlivé časti z ich veľkého úze-

⁹ PEARSON, *Nutrition*, s. 6 – 7; SMITH, *A grumphie*, s. 708 – 709, 712; STONE, *Medieval*, s. 618, 631; HAMEROW, *Early*, s. 127 – 128; ALBARELLA, *Pig*, s. 72 – 73, 74 – 76; HAMILTON, *Rooting*, s. 999 – 1 000; FALKENBERG – HAMMER, *Zur Geschichte...* 2, s. 293; REITSEMA, J. Laurie et al. Preliminary evidence for medieval Polish diet from carbon and nitrogen stable isotopes. In *Journal of Archaeological Science*, 37, 2010, s. 1414 – 1416; YODER, Cassady. Diet in medieval Denmark: A regional and temporal comparison. In *Journal of Archaeological Science*, 37, 2010, s. 2 225.

¹⁰ Nie v každej kultúre bol chov sviní obľúbený. Existovali oblasti, kde bolo jedenie bravčového mäsa, prevažne z náboženských dôvodov, zakázané (židia a moslimovia). K tomu pozri: DIENER, Paul et al. Ecology, Evolution, and the Search for Cultural Origins: The Question of Islamic Pig Prohibitions [and Comments and Reply]. In *Current Anthropology*, 19, 1978, 3, s. 493 – 540; LOBBAN, A. Richard, Jr. Pigs and Their Prohibition. In *International Journal of Middle East Studies*, 26, 1994, 1, s. 57 – 75.

¹¹ POSTAN, M. Michael. Village Livestock in the Thirteenth Century. In *The Economic History Review, New Series*, 15, 1962, 2, s. 230, 233, 236; BÖKÖNYI, *The Development*, s. 651 – 654; GRANT, *Food*, s. 140, 143 – 144; CRABTREE, *Sheep*, s. 208 – 210, 212; POWER – CAMPBELL, *Cluster*, s. 233, 236; PEARSON, *Nutrition*, s. 6 – 7; ALBARELLA, Umberto, „The mystery of husbandry“: Medieval animals and the problem of integrating historical and archaeological evidence. In *Antiquity*, 73, 1999, 282, s. 867 – 875; HAMEROW, *Early*, s. 127 – 128, 133; ALBARELLA, *Pig*, s. 72 – 73; HAMILTON, *Rooting*, s. 999 – 1 000; REITSEMA, *Preliminary*, s. 1414 – 1416; YODER, *Diet*, s. 2 225.

mia ostávali niekedy až do vrcholného stredoveku zalesnené aj pre rozsiahly chov sviň. Kráľovské lesy a chov sviň boli teda úzko prepojené. Chov sa, samozrejme, uplatňoval aj na kráľovských majetkoch, kde neboli rozsiahle lesy. V porovnaní so spomenutými oblasťami to bola skôr výnimka a chov tam nebol až taký rozšírený.¹²

Sviňa divá v stredovekom období

Ako vyzerala sviňa v stredoveku? Odpoveď na túto otázku nám najlepšie poskytnú archeológia, ako aj rôzne pamiatky výtvarného alebo sochárskeho umenia. Vďaka nim dnes vieme, že stredoveká sviňa sa značne líšila od tej, aká žije dnes. Takmer všetky zooarcheologické, ako aj vizuálne doklady ukazujú, že sviňa v stredoveku sa skôr podobala na svojho predka sviňu divú (*Sus scrofa*). Bola menšia ako dnešná, mala výrazné štetiny na chrbte, dlhé nohy, stojace uši, dlhý rypák a výraznejšie pozostatky po kloch. Jej podoba bola prevažne výsledkom vtedajšieho spôsobu života v prirodzenom prostredí. Bola veľmi dobre prispôbená na život v lese, presne ako jej predok.¹³

Pod jej podobu sa podpísalo aj to, že v ranom stredoveku sa ešte vo veľkej miere nechovala v chlievoch. V chlieve boli zatvorené prevažne len prasnice s mladými. S bežným výjavom, keď sa takmer na každej sedliackej usadlosti chovalo zopár sviň v uzavretom priestore, sa stretávame až v neskorom stredoveku. Na kráľovských alebo cirkevných majetkoch sa v tomto období chovali takmer vždy stredné alebo veľké čriedy.¹⁴ V priemere išlo približne o 20 – 60 kusov. O svine sa starali špeciálni kráľovskí pastieri.

K najdôležitejším spôsobom zvládnutia chovu takého veľkého počtu sviň patrilo lesné pasenie.¹⁵ To bolo, ako sme to už naznačili, veľmi rozšírené prevažne na kráľov-

¹² CLÉMENT, Vincent. Spanish Wood Pasture: Origin and Durability of an Historical Wooded Landscape in Mediterranean Europe. In *Environment and History*, 14, 2008, 1, s. 71; HAMEROW, *Early*, s. 133.

¹³ BÖCKÖNYI, *The Development*, s. 649; SMITH, *A grumphie*, s. 707, 713; MacKINNON, *High*, s. 649, 659, 660 – 661, 664 – 665; FALKENBERG – HAMMER, *Zur Geschichte*, s. 58, 61, 64 – 65; Tenže. *Zur Geschichte und Kultur... 2*, s. 294, 299, 301, 303; ALBARELLA, *Pig*, s. 78 – 79; IBEN, *Perlen* (2. Teil), s. 183 – 186; HAMILTON, *Rooting*, s. 999 – 1000; WHITE, *From Globalized*, s. 96, 99 – 100; JØRGENSEN, *Pigs*, s. 390 – 391, 394.

¹⁴ SALISBURY, *The Beast*, s. 27. Zaujímavé doklady o tom pozri: MacKINNON, *High*, s. 649, 656, 658 – 659, 664 – 667; CRABTREE, *Sheep*, s. 210; SMITH, *A grumphie*, s. 714 – 715; ALBARELLA, *Pig*, s. 78 – 79; MEDUNA, *Konec*, s. 145 – 152; BRITNELL, Richard H. Specialization of Work in England, 1100 – 1300. In *The Economic History Review, New Series*, 54, 2001, 1, s. 13; FALKENBERG – HAMMER, *Zur Geschichte... 2*, s. 296 – 298; HAMILTON, *Rooting*, s. 1 002 – 1 003, 1 008.

¹⁵ K tejto technike pasenia v celej Európe pozri podrobne: BERGMIEIER, Erwin – PETERMANN, Jörg – SCHRÖDER, Eckhard. Geobotanical survey of wood – pasture habitats in Europe: Diversity, threat and conservation. In *Biodiversity and Conservation*, 19, 2010, 11, s. 2 996 – 2 998; PARDO, Fernando – GIL, Luis. The impact of traditional land use on woodlands: a case study in the Spanish Central System. In *Journal of Historical Geography*, 31, 2005, s. 390 – 408.

ských majetkoch a hlavne v tých oblastiach, kde sa nachádzali lesy.¹⁶ Na takýto spôsob starostlivosti o svine narazíme v historických prameňoch pomerne často. Išlo o neodmysliteľnú súčasť ich chovu počas celého raného stredoveku.

Lesné pasenie sviň

Les v stredoveku poskytoval ľuďom rôznyi úžitok. Napríklad, palivové alebo stavebné drevo, zverinu, lesné plody a podobne. Okrem toho bol aj dôležitým miestom na pasenie sviň.¹⁷ Išlo o starú a veľmi úspešnú hospodársku techniku používanú pri výkrme veľkého množstva sviň. Predpokladá sa, že tento spôsob chovu sa začal využívať už v neolite. Teda v čase, keď dochádzalo k jej domestikácii.¹⁸ Lesné pasenie sa v ranom stredoveku vykonávalo takmer vždy v dubových alebo bukových lesoch. Tam sa svine pásli na žaludoch a bukviaciach.¹⁹ Tieto plody poskytovali výborný a bohatý zdroj živín na ich vykrmenie. Vyháňanie čried do spomenutých lesov sa v stredoveku spravidla uskutočňovalo v jesennom období. Začínalo sa od septembra alebo októbra a končilo sa v novembri alebo až v decembri.²⁰ V jednotlivých historických obdobiach a rozličných geografických oblastiach sa čas lesného pasenia líšil a rôzne menil. Niekde to bolo od konca augusta až do Nového roku, od septembra do Nového roku, od októbra alebo od novembra až do začiatku decembra.²¹

¹⁶ *Lexikon des Mittelalters VII* (ďalej *LexMA*). München – Zürich : Artemis Verlag, LexMA Verlag 1980 – 1998, s. 1 639 – 1 640; WITNEY, K. P. The Economic Position of Husbandmen at the Time of Domesday Book: A Kentish Perspective. In *The Economic History Review, New Series*, 37, 1984, 1, s. 28, 30 – 31; McWHINEY – McDONALD, *Celtic*, s. 177 – 178; GRANT, *Food*, s. 143 – 144; POWER – CAMPBELL, *Cluster*, s. 237; HUMMER, J. Hans. *Politics and Power in Early Medieval Europe: Alsace and the Frankish Realm, 600 – 1000*. Cambridge : Cambridge University Press 2005, s. 12; ALBARELLA, *Pig*, s. 78 – 79; HAMILTON, *Rooting*, s. 1 002 – 1 003, 1 008.

¹⁷ POUNDS, J. G. Norman. Northwest Europe in the Ninth Century: Its Geography in Light of the Polyptyques. In *Annals of the Association of American Geographers*, 57, 1967, 3, s. 457 – 458; POUNDS, J. G. Norman. *An Historical Geography of Europe (450 B. C. – A. D. 1330)*. Cambridge : University Press 1973, s. 385.

¹⁸ RACKHAM, Oliver. *The History of the Countryside*. London – Melbourne : J. M. Dent & Sons Ltd 1986, s. 120 – 121; CLÉMENT, *Spanish*, s. 71.

¹⁹ SHAW, B. Earl. Geography of Mast Feeding. In *Economic Geography*, 16, 1940, 3, s. 233 – 235, 236, 240 – 241; PARSONS, J. James. The Acorn – Hog Economy of the Oak Woodlands of Southwestern Spain. In *Geographical Review*, 52, 1962, 2, s. 211 – 212, 214, 218, 222 – 224; FRITZBØGER, Bo. *A Windfall for the Magnates: The Development of Woodland Ownership in Denmark c. 1150 – 1830*. Odense : University Press of Southern Denmark 2004, s. 205 – 214; HAMILTON, *Rooting*, s. 999 – 1 000; RITTER, Eva. Forests in Landspaces – The Myth of Untouched Wilderness. In RITTER, Eva – DAUKSTA, Dainis (eds.). *New Perspectives on People and Forests, World Forest IX*. Dordrecht – Heidelberg – London – New York : Springer Science + Business Media B. V. 2011, s. 21 – 22; WHITE, *From Globalized*, s. 9; ASTON, Mick et al. Medieval woodland in Winscombe parish in North Somerset. In *Somerset Archaeology and Natural History*, 154, 2011, s. 71 – 72, 79 – 82, 85 – 86.

²⁰ RACKHAM, Oliver. *The Last Forest : The Story of Hatfield Forest*. London : J. M. Dent & Sons Ltd 1989, s. 83 – 86.

²¹ Tamže, s. 83 – 86; SHAW, *Geography*, s. 235 – 236; ALBARELLA, *Pig*, s. 77.

Obrázky jesenného pasenia sviň v lesoch na žaluďoch môžeme často vidieť v ranostredovekých kalendároch. Ako najcharakteristickejší spôsob práce v jesenných mesiacoch – prevažne október a november – sa zobrazuje lesné pasenie. December bol zase mesiacom, keď sa pristupovalo k porážke sviň po lesnom pasení, čo býva rovnako často zobrazované v ranostredovekých kalendároch.²²

Svine sa v tomto období pásli v lesoch na žaluďoch alebo bukviaciach a išlo o tzv. žírnu pastvu (po nem. Eichelmast, Schweinemast,²³ po angl. Pannage/feeding pigs on acorns). Jej hlavný význam bol nielen v tom, aby svine čo najrýchlejšie priberali na hmotnosti skôr, ako sa onedlho nato porážali, ale zároveň šlo o vykrmenie dostatočného počtu prasníc, bravov a prasiatok na blížiacu sa zimu. November a december boli najvhodnejšie mesiace na ich porážanie a spracovanie bravčového mäsa. Po žirnej pastve a následnej porážke sa potom aj značne zredukovala črieda. Prezimovali len niektoré bravý, mladé prasiatka a prasnice, a to pre zabezpečenie ďalšej reprodukcie na nasledujúce roky. Okrem toho bolo oveľa jednoduchšie a rentabilnejšie živiť v zime menší počet sviň.

V tejto súvislosti je mimoriadne zaujímavým prameňom ranostredoveké martyrológium (*Wandalberti Prumiensis carmina*) z pera benediktínskeho mnícha Wandalberta z Prümü. Jeho dielo pochádza z roku 850 a skladá sa z viacerých častí. Jednou z nich je aj báseň *De mensium duodecim nominibus signis culturis aerisque qualitibus*, v ktorej sa opisujú podľa jednotlivých mesiacov aj sezónne práce charakteristické pre isté obdobia v kalendárnom roku. Pri novembri a decembri sú v jednotlivých veršoch zaznamenané pre nás dôležité informácie. Konkrétne sa pri novembri uvádza, že koncom jesene sa do lesov zvykli hnať čriedy sviň. Popritom sa búchalo na konáre dubov, aby na zem spadlo čo najviac žaluďov na ich výkrm. Niekedy bola zem úplne pokrytá žaluďmi a svine sa pásli v lesoch, „*pokiaľ sa háj odieva ozdobou žaluďa*“ (*dumque nemus glandis vestitur honore*). Tieto verše tiež dokladajú, že v okolí dnešného nemeckého mesta Prüm bývala v 9. storočí žirna pastva sviň v novembri. Nasledujúce verše o opise prác v decembri nadväzujú na situáciu z predchádzajúceho mesiaca. Vtedy sa svine ešte pásli v lesoch a teraz sa už mali porážať. Počas žirnej pastvy už boli na žaluďoch dostatočne vykrmené (*Hoc sub mense sues pasta iam glande madentes*). Viditeľným dôkazom toho boli ich tučné bruchá (*plenam monstrantes ventre saginam*). Po ich zabíí sa podľa bežného zvyku mäso nasolilo a potom sa nechalo v teplom dyme vyúdiť

²² *LexMa VII*, s. 1639 – 1640; HENNING, Joachim. Landwirtschaft der Franken: Wirtschaft, Handel und Verkehr. In WIECZOREK, Alfried (Hrsg.). *Die Franken – Wegbereiter Europas: Vor 1500 Jahren, König Chlodwig und seine Erben*. Mainz : Verlag Philipp von Zabern 1996, s. 783 – 784; WALSH, W. Martin. Medieval English „Martinmesse“: The Archaeology of Forgotten Festival. In *Folklore*, 111, 2000, 2, s. 233 – 234; ALBARELLA, Pig, s. 82 – 84; STAROSTINE, Dmitri. *...in die festivitatis: gift – giving, power and the calendar in the Carolingian kingdoms*. In *Early Medieval Europe*, 14, 2006, 4, s. 478 – 479; INNES, Matthew. Framing the Carolingian Economy. In *Journal of Agrarian Change*, 9, 2009, 1, s. 51; WHITE, *From Globalized*, s. 96 – 98.

²³ *LexMa VIII*, c. d., s. 1 941, 2 097, 2 099; EPPERLEIN, Siegfried. *Bäuerliches Leben im Mittelalter: Schriftquellen und Bildzeugnisse*. Köln : Böhlau Verlag GmbH & Cie 2003, s. 166 – 122; FALKENBERG – HAMMER, *Zur Geschichte...* 2, s. 293 – 295.

(*ad tepidum mos est suspendere fumum terga, prius salis fuerint cum sparsa madore*).²⁴ Toto je jasný doklad, že v 9. storočí sa bravčové mäso konzervovalo solením a údením, presne tak, ako sa to robí dodnes.

Chceli by sme ešte na doplnenie spomenúť veľmi dôležité dielo, a to prácu *Yconomica* od Konráda z Magenbergu. Hoci pochádza až zo 14. storočia, obsahuje pre nás veľmi hodnotné informácie. Konrád v prvej knihe svojho rozsiahleho diela *Yconomica* na okraj uvádza, ako sa označovali jednotliví pastieri hovädzieho dobytku, oviec, koní a pod. Pastier sviň *pastor porcorum* sa nazýval *subulcus*.²⁵ Dôležitejšia je však ôsma kapitola. V nej sa autor veľmi podrobne zaoberá pasením rôznych zvierat (*De modo vivendi pascuali*). Na jej konci sa špeciálne venuje aj paseniu sviň. Uvádza, že svine sa zvykli pásť na plodoch zo stromov počas pasenia v lesoch. Spomína, že najlepšimi plodmi boli žalude a gaštany, pretože boli najhodnotnejšie na ich výkrm. Bukvice, ktoré rástli v hustých a zarastených korunách bukov (*qui in tecis hispidis nascitur*), sa pritom považovali za menej vhodnú potravu pre svine (*non adeo solide substancie est sicut glans et castanea*). Ako dôvod uvádza, že z bukvíc svine až tak dobre nepriberali (*Unde in porcis non generat tam solidam carnem sicut ista*).²⁶ Ide naozaj o cenné informácie o výkrme sviň a nutričnej hodnote jednotlivých lesných plodov. V ranostredovekých prameňoch sa však najčastejšie pri chove sviň spomínajú len dubové lesy.²⁷

Na spresnenie treba ešte povedať, že lesné pasenie sa nevyužívalo iba v jeseni, ale aj počas celého roka. Jesenná alebo žirna pastva, ako sme už spomenuli, mala za úlohu dostatočne vykrmiť svine pred ich porážkou. Hoci to bola veľmi dôležitá súčasť každoročného hospodárskeho cyklu v živote ranostredovekého človeka, išlo len o sezónnu udalosť.²⁸ V niektorých krajinách (Taliansko, Španielsko a južné Francúzsko) sa svine mohli, vďaka častejšej úrode, pásť na žaludoch aj viackrát do roka. Takúto možnosť im

²⁴ „*De Novembri. Terram, proscissis comittere semina campis \ Prodest, autumnno superant quae forte peracto, \ Porcorumque greges silvis consuescere faetis, \ Dum pinguem vento tribuit quassante ruinam \ Quercus dumque nemus glandis vestitur honore. De Decembri. Inventum, facilem capiant ut retia praedam. \ Hoc sub mense sues pasta iam glande madentes, \ Distendo et plenam monstrantes ventre saginam, \ Caedere et ad tepidum mos est suspendere fumum \ Terga, prius salis fuerint cum sparsa madore.*“ *De mensium duodecim nominibus signis culturis aerisque qualitibus: Wandalberti Prumiensis carmina. Poetae Latini aevi Carolini II.: Poetarum latinorum Medii aevi II.: MGH.* Ed Ernst Dümmler. Berolini : APVD Weidmanns 1884, s. 614 – 616. EPPERLEIN, *Bäuerliches*, s. 118; FALKENBERG – HAMMER, *Zur Geschichte...* 2, s. 293, 297, 301. Aj archeologické nálezy potvrdzujú, že svine v stredoveku porážali najmä v zime. SMITH, *A grumhie*, s. 712 – 713.

²⁵ *Yconomica* I/3, Cap. 29 – 30. *Die Werke des Konrad von Megenberg V, Yconomica: Konrad von Megenberg, Werke, Ökonomik/Buch I.: Staatschriften des späteren Mittelalters III.: MGH.* Ed. Sabine Krüger. Stuttgart : Anton Hiersemann 1973, s. 181; *Yconomica* I/4, Cap. 8. Tamže, s. 284. O pastieroch pozri napr. BRITNELL, *Specialization*, s. 4 – 6.

²⁶ *Yconomica* I/4, Cap. 8, s. 284.

²⁷ Z antiky pochádzajú doklady, že svine sa zvykli pásť aj na plodoch bresta a jaseňa. Ale i v tomto období sa za najhodnotnejšie považovali žalude. Preto sa najviac využívali na ich výkrm dubové lesy. Napríklad v Umbrii vo veľkom množstve rástli duby určené na spomenutý chov sviň. Boli známe ako *quercie camporili*. CLÉMENT, *Spanish*, s. 68, 69 – 70.

²⁸ WIGHTMAN, W. Ryear. The Pattern of Vegetation in the Vale of Pickering Area c. 1300 A. D. In *Transactions of the Institute of British Geographers*, 45, 1968, s. 134 – 135; RACKHAM, *The Last*, s. 31 – 32, 83 – 86; RACKHAM, Oliver. *Woodlands*. London : Collins 2006, s. 133 – 135, 158.

poskytovalo viacnásobné dozrievanie žľuďov v teplejších oblastiach.²⁹ Málo sa však pritom vie, že aj počas celého roka, teda mimo jesennej sezóny, sa zvykli svine bežne pásť v lesoch na tráve, koreňoch, hľuzách a hubách.³⁰ Okrem toho sa normálne krmili aj obilnými zvyškami po žatve, strukovinami, zvyškami, ktoré vznikli pri výrobe piva, alebo aj odpadom z domácnosti. Niekedy sa mohli pásť aj na bežných pastvinách. Tento spôsob ich výkrmu však nebol v ranom stredoveku až taký rozšírený.³¹

Svine v ranostredovekých zákonníkoch a životoch svätých

Údaje o chove sviň³² môžeme nájsť už v najstarších ranostredovekých germánskych zákonníkoch. Ako sme už povedali, množstvo informácií sa nachádza aj v kráľovských listinách, kapitulároch, uzneseniach koncilov z merovejovského, karolínskeho alebo otonského obdobia.³³ Niektoré články v ranostredovekých zákonníkoch prinášajú veľmi zaujímavé informácie. Týkali sa prevažne ochrany sviň, zákazov a trestov za ich ukradnutie alebo aj ochrany pastierov. Pozoruhodné sú aj údaje o ich finančnej hodnote, pokutách za ich odcudzenie alebo zabitie v porovnaní s inými hospodárskymi zvieratami.³⁴

Napríklad, v známom franskom zákonníku *Lex Salica* zo 6. storočia sa hneď jeho druhý článok venuje krádeži sviň (*De furtis porcorum*). Uvádajú sa v ňom ich rôzne typy, ktoré v tomto období ľudia rozlišovali (*porcellus lactantis*, *porcellus sine mat-*

²⁹ RACKHAM, *The History*, s. 122; CLÉMENT, *Spanish*, s. 73.

³⁰ RACKHAM, *The Last*, s. 31 – 32, 83 – 86; JØRGENSEN, *Pigs*, s. 392, 393.

³¹ RACKHAM, Oliver. *Trees and Woodland in the British Landscape*. London : J. M. Dent & Sons Ltd 1978, s. 59; RACKHAM, *The Last*, s. 83 – 86; POWER – CAMPBELL, *Cluster*, s. 237; ALBARELLA, *Pig*, s. 77; HAMILTON, *Rooting*, s. 999 – 1 000, 1 002 – 1 003, 100; WHITE, *From Globalized*, s. 99 – 100; JØRGENSEN, *Pigs*, s. 392, 393.

³² Najstaršie doklady o chove sviň môžeme nájsť už v antických prameňoch. SHAW, *Geography*, s. 234, 236; WEALLEANS, *Such as*, s. 2 076.

³³ ABEL Wilhelm. Königshöfe und Organisationsprobleme eines Großhaushaltes. Landwirtschaft 500 – 900. In AUBIN, Hermann – ZORN, Wolfgang (eds.). *Handbuch der deutschen Wirtschafts- und Sozialgeschichte I*. Stuttgart : Union Verlag 1971, s. 105 – 106; NITZ, Hans-Jürgen. Siedlungsstrukturen der königlichen und adeligen Grundherrschaft der Karolingerzeit – der Beitrag der historisch – genetischen Siedlungsgeographie. In BECK, Günther et al (eds.). *Historische Kolonisation und Plansiedlung in Deutschland*. Berlin : Dietrich Reimer Verlag 1994, s. 83 – 84; HENNING, *Landwirtschaft*, s. 783 – 784; STAROSTINE, *...in die*, s. 478 – 479; CAMPBELL, Darryl. The Capitulare de Villis, the Brevium exempla, and the Carolingian court at Aachen. In *Early Medieval Europe*, 18, 2010, 3, s. 243 – 244, 247, 257.

³⁴ Napríklad: *Liber constitutionum IV/3, LXX/3, LXXXIX/2. Leges Burgundionum : Legvm sectio I. Legvm nationum Germanicarvm II/1*. (ďalej *LL nat. Germ.*): *MGH*. Ed. Ludwig von R. Salis. Hannoverae : Impensis Bibliopolii Hahniani 1892, s. 44, 96, 109; SALISBURY, *The Beast*, s. 13 – 26, 27, 32 – 36, 36 – 40, 180 – 181; PEARSON, *Nutrition*, s. 6 – 8; HAMEROW, *Early*, s. 126; EPPERLEIN, *Bäuerliches*, s. 118; Zaujímavý je prípad krádeže sviň z roku 886 v stredovekom Anglicku. Za tento čin bol vinník odsúdený stratou celého svojho majetku. Ten pripadol kráľovi. KEYNES, Simon. *The Diplomas of King Aethelred „The Unready“ (978 – 1016) : A Study in Their Use as Historical Evidence*. Cambridge : University Press 1980, s. 185.

re, *bimus porcus*, *scrofa ducaria* a pod.). Stanovujú sa pritom peňažné tresty za ich odcudzenie.³⁵ V týchto zákonníkoch sa sviňa spolu s ovcami a kozami, v porovnaní s hovädzím dobytkom alebo koňmi, považuje za menšie zviera (*minora animalia*).³⁶ Nebudeme sa však na tomto mieste podrobne zaoberať jednotlivými príkladmi zo spomenutých prameňov, ale uvedieme z nich iba zaujímavé údaje, ktoré sa týkajú lesného pasenia sviň.

Na začiatok predstavíme štyri dôležité články (Liber VIII, Cap. V/1 – V/4) z vizigótskeho zákonníka (*Liber iudiciorum*, *Lex Visigothorum*), ktorý pochádza zo 7. storočia. Napriek tomu, že poznáme aj staršie ranostredoveké zákonníky, tento obsahuje najpodrobnejšie informácie o lesnom pasení sviň, s akými sme sa stretli. Dôvodom je iste to, že lesné pasenie sviň bolo v stredovekej Hispánii – v Španielsku – známe ako *dehesas*,³⁷ v Portugalsku ako *mondatos* – veľmi rozšírené a ešte donedávna sa vo veľkom praktizovalo.³⁸ Preto sa tejto činnosti venovala zvýšená pozornosť už v ustanoveniach spomenutého ranostredovekého zákonníka. Sám názov hlavnej kapitoly *De pascendis porcis et animalibus denunciandis errantibus* jasne ukazuje, aké dôležité bolo lesné pasenie sviň vo vizigótskom kráľovstve v danom období. Hlavná kapitola má osem článkov a štyri z nich sa špeciálne venujú chovu sviň. Prvý z nich upravuje spôsob ich výkrmu v lese. Táto činnosť sa vykonávala na jeseň, keď v dubových lesoch práve dozrievali žalude (*Qui porcos in silva sua tempore glandis invenerit... porci ad pastum in glande*). Predtým, ako sa svine vyhnali do lesa, musel to pastier sviň (*custos*) oznámiť majiteľovi lesa a zložiť istú zálohu (*pignus*). Keď sa dohodli, potom mu mal pastier vyplatiť zaužívaný poplatok za právo pasenia (*decimae porcorum*). Ak tak urobil, majiteľ lesa mu vrátil spomenutú zálohu a povolil vpustenie sviň do svojho lesa na výkrm (*usque ad tempus decimarum porcos in silva sua permittat*). Spomína sa aj to, že ich mohli niekedy v lese držať až do zimného slnovratu (*sub pactione decimarum porcos in silva intromittit... et usque ad brumas porci in silva*).³⁹

V druhom článku (*De porcis inter consortes ad glandem in communi fructu susceptis*) sa uvádza riešenie prípadu, ak by došlo ku konfliktu medzi osobami, ktoré spoločne vlastnia dubové lesy určené na pasenie, a majú pritom odlišný počet sviň.⁴⁰ Tretí článok zase upravuje záležitosť nezaplatenia poplatku za právo pásť svine v lese. Konkrétne sa spomína, že ak niekto uzavrie zmluvu o pasení sviň (*ad glandem sub placito*

³⁵ *Lex Salica II/1, 2, 3. Lex Salica: LL nat. Germ. IV/2*. Ed. Karl August Eckhardt. Hannoverae : Impensis Bibliopolii Hahniani 1969, s. 28 – 32; *LexMa V*, s. 1931; FALKENBERG – HAMMER, *Zur Geschichte... 2*, s. 302.

³⁶ *Liber constitutionum IV/3, LXX/3, LXXXIX/2*, s. 96, 109; *LexMa V*, s. 1 928.

³⁷ Dehesa ako právo na pasenie sa objavuje už vo vizigótskom zákonníku (v roku 654). Spomína sa však ešte v pôvodnom antickom termíne ako *pratium defensum*. Prvýkrát sa ako *defesa* uvádza až v roku 924. CLÉMENT, *Spanish*, s. 72; PARDO – GIL, *The impact*, s. 390 – 392.

³⁸ PARSONS, *The Acorn – Hog*, s. 211 – 212, 214, 218, 222 – 224; CLÉMENT, *Spanish*, s. 67 – 87.

³⁹ *Lex Visigothorum, Liber VIII, Cap. V/1. Leges Visigothorum: LL nat. Germ I*. Ed. Karl Zeumer. Hannoverae et Lipsiae : Impensis Bibliopolii Hahniani 1902, s. 345 – 346; *LexMa V*, s. 1084. K tomu pozri: ESDERS, Stefan. *Römische Rechtstradition und merowingisches Königium*. Göttingen : Vandenhoeck & Ruprecht 1997, s. 226 – 227.

⁴⁰ *Lex Visigothorum, Liber VIII, Cap. V/2*, s. 346.

decimarum porcos in silva intrommittat) a bude ich pást' v lese ešte pred zaplatením potrebného poplatku, bude považovaný za zlodēja. Ak by bol vinnikom otrok a konal by tak bez vedomia svojho pána, za trest by mal dostať sto rán bičom. Jeho pán však musel napriek tomu zaplatiť aj požadovaný poplatok za pasenie. Ak by otrok konal s vedomím svojho pána, malo sa to potom ďalej riešiť ako prípad krádeže vo forme peňažného vyrovnania.⁴¹ Nakoniec posledný článok (*De porcis errantibus in silva perventis*) sa venuje túlajúcim sviniam v lesoch, ktorých majiteľ nie je známy. Tento článok dôkladne upravuje, čo sa má v takomto prípade robiť.⁴²

Zaujímavý je aj jeden bod z burgundského zákonníka *Lex Burgundionum* zo 6. storočia. Riešil prípad, keby pasúce sa svine jedného majiteľa poškodili cudzí majetok (*porci damnum faciunt*). Konkrétne sa to týkalo viníc, lúk, oráčín a dubových lesov (*silvis glandiferis*). Ak by k tomu došlo, mal po následnom varovaní majiteľ spomenutých sviň zabezpečiť ich stráženie. Nevieme však povedať, či sa svine bežne zvykli pást', okrem dubových lesov, aj vo viniciach, na lúkach alebo oráčinách. Keďže má spomenutý článok názov *De damnis, quae ab animalibus inferuntur*, iste ide o prípady, keď svine voľne blúdili po krajine a robili škody aj na týchto typoch majetkov. Zmienka o škodách v dubových lesoch sa veľmi pravdepodobne týkala obdobia, keď sa svine pásli na žaluďoch v čase ich dozrievania.⁴³

Pozoruhodný článok o sviniach sa nachádza aj v *Lex Alamannorum* z 8. storočia. Ide o finančnú pokutu za zabitie pastiera sviň (*pastor porcorum, pastor porcarius*). Okrem iného prináša aj veľmi dôležité informácie o výbave pastiera. Mal v čriede 40 sviň. Zrejme išlo o priemerný počet, aký býval v jednej čriede. Nemuselo to však platiť vždy, pretože v jednej čriede ich mohlo byť aj viac, prípadne o niečo menej, ako sa to spomína v tomto ranostredovekom zákonníku. Pastier mal navyše pri sebe aj cvičeného psa, ktorý veľmi pravdepodobne slúžil na zháňanie sviň a ich stráženie, nosil hlásnický roh a ako pomocník mu slúžil jeden mládenec (*qui habet in grege 40 porcos et habet canem doctum et cornu et iunioem*).⁴⁴ Či sú tieto údaje platné aj pre iné oblasti západnej Európy v ranom stredoveku, nevieme dostatočne doložiť. Môžeme to však veľmi dobre predpokladať. Potvrdením toho je napríklad bavorský zákonník *Lex Baiuvariorum* z 8. storočia. V článku o túlajúcich sa sviniach *De porcis dispersis* sa spomína, že črieda mohla mať aj 70 kusov. Podobne ako sa to spomína v *Lex Alamannorum*, mal pastier so sebou sviniarsky hlásnický roh (*ubi LXX fuerunt porci et ipse pastor bucinam portaverit porcilem*).⁴⁵

⁴¹ *Lex Visigothorum, Liber VIII, Cap. V/3*, s. 346 – 347.

⁴² Tamže, *Cap. V/4*, s. 347.

⁴³ *Liber constitutionum XXIII/4 – 5*, s. 61.

⁴⁴ *Lex Alamannorum, Cap. LXXII/A, Cap. LXXXIX/B. Leges Alamannorum: LL nat. Germ V/1*. Ed. Karolus Lehmann. Hannoverae : Impensis Bibliopolii Hahniani 1966, s. 138; *LexMa V*, s. 1927; EPPERLEIN, Siegfried. *Bäuerliches*, s. 118; FALKENBERG – HAMMER, *Zur Geschichte...* 2, s. 298 – 300. Podobne pozri: *Liber constitutionum X/1*, s. 50.

⁴⁵ *Lex Baiuvariorum IV/XXVI. LL nat. Germ V/2*. Ed. Ernst von Schwind. Hannoverae : Impensis Bibliopolii Hahniani 1926, s. 332; *LexMA V*, s. 1928.

Podrobné informácie o lesnom pasení môžeme nájsť napríklad aj v niektorých ranostredovekých životoch svätých (*vitae*). V nich sa niekedy popri výstavbe hlavného textu, určeného na oslavu pamiatky svätca, objavujú aj údaje o spomenutej činnosti. Veľmi pekný príklad predstavuje život sv. Havla (*Vita Galli*) z 9. storočia. Jeho autorom bol franský mních Walahfrid Strabo z Reichenau. Ten okolo roku 760 spomína veľkú neúrodu, ktorá postihla územie okolo významného opátstva St. Gallen (dnešné Švajčiarsko), čo sa prejavilo aj nedostatkom plodov zo stromov v okolitých lesoch. Myslí sa pritom na nízku, možno aj žiadnu produkciu žaluďov alebo bukvic. Preto akákoľvek potrava chýbala nielen pre pasúce sa svine, ale aj lesné zvieratá (*Quodam tempore dum sterilitas terrae fructus arborum non solum porcis, sed etiam silvestribus feris vel animantibus denegaret*). Keďže sa táto udalosť spomína aj v živote sv. Havla, išlo iste o neobvyklú situáciu, ktorá sa v okolí spomenutého opátstva bežne nevyskytovala. Dokonca ani pri odľahlej benediktínskej pustovni tohto opátstva nebolo možné nájsť potravu pre pasúce sa svine, ktoré sa vtedy v kláštore chovali (*qui in usus monasterii nutriebantur*). Situácia bola už naozaj žalostná. Potom sa však z akéhosi „vnútorného podnetu – božím zásahom“ (*occulto quodam impulsu*) črieda sviň (*grex suillus*) rýchlo vydala sama cez lesy. Keď si pastier (*subulcus*) všimol, že jeho črieda uniká, začal za ňou tiež utekať. Dlhو pritom prechádzali cez husté lesy a stále nemohli nájsť nič na výkrm. Nakoniec prekročili rieku Rýn a dostali sa k istej odľahlej pustovni. Keď si pastier už myslel, že je všetko stratené, vtom zrazu objavil bohatú pastvu pre svoje svine (*reperit copiosissimis pascuis immorantem*). Bolo to „čarovné“ miesto, kde boli stromy obsypané množstvom žaluďov. Keďže pastier po dlhej púti nevedel nájsť cestu späť, zostal na tomto mieste, kým sa celá črieda úplne nevykrmila (*donec grex totus affatim carnibus gravaretur obesis*). Keď sa už po dlhom čase chcel vrátiť do kláštora, ale stále nedokázal nájsť cestu, prisnil sa mu v noci sen. V ňom mu jeden ctihodný stariec poradil, ako sa tam má vrátiť. Dodal pritom, že už bol najvyšší čas, aby tak urobil, lebo svine sú už dostatočne vykrmené (*porci, quos sequeris, ubertim sunt saginati, iam redire parato*). Nakoniec sa ešte uvádza, že spomenutý kláštor vlastnil lesík na pasenie sviň, ktorý bol strážený (*quaedam silvula ob porcorum pastum custodiebatur*). Išlo veľmi pravdepodobne o les, ktorý vinou zlého roku nemal dostatočnú úrodu žaluďov. Preto sa musela črieda, aby sa dobre vykrmila, vybrať inde, ako sa to farbisto opisuje v živote sv. Havla.⁴⁶

Napríklad, aj v živote osnabrückerho biskupa Bennona II. z 11. storočia, ktorého autorom je benediktínsky opát Norbert z Iburgu, sa spomína lesné pasenie sviň. Okolo roku 1069 sa autor života zmieňuje o dlhotrvajúcich vojnách sužujúcich miestnych ľudí, ktorí už dlho túžili po svojom obvyklom živote bez neistôt a násillia. V tom čase, bez ohľadu na všetky problémy, ktoré trápili túto krajinu, sa na miestnych ľudí nakoniec usmialo šťastie. Dôvodom bola bohatá úroda žaluďov v okolitých lesoch, na kto-

⁴⁶ *Vita autore Walahfrido, Liber II., Cap. 18, 20. Vita Galli confessoris triplex: Passiones vitaeque sanctorum aevi Merovingici II.: Scriptorum rerum Merovingicarum IV.* (ďalej *SS rer. Merov.*): MGH. Ed. Bruno Krusch. Hannoverae et Lipsiae: Impensis Bibliopolii Hahniani 1902, s. 325 – 326; Ku kláštorným majetkom pozri: SMITH, M. H. Julia. *Europe after Rome: A New Cultural History 500 – 1000*. Oxford: Oxford University Press 2005, s. 166 – 167.

rých sa mohlo vykrmiť množstvo sviň. Sedliaci preto spoločne zháňali do lesov svoje svine na žirnu pastvu (*quos hic commarchiones appellant, porcos suos huc immittere*). Keďže úroda žaluďov bola naozaj veľká, mohli ich sedliaci zbierať aj do vriec, ktoré odnášali svojmu biskupovi (*glandesque saccis asportare et rem episcopi propriam communi usui mancipare coeperunt*).⁴⁷ Potom sa využívali ako výborné krmivo pre svine počas zimných mesiacov.

Kráľovské majetky a chov sviň

Aj v súvislosti s kráľovskými a cirkevnými majetkami sa v prameňoch často objavujú informácie o lesnom pasení sviň.⁴⁸ Vykonyvalo sa prevažne v kráľovských lesoch (*foresta, forestum, silva regis*), ktoré boli súčasťou lovného a lesného regálu panovníka (*Wildbann, Forstbann, bannum bestiarum*). V stredovekom Anglicku boli zase tieto kráľovské územia chránené špeciálnym lesným právom (forest law).⁴⁹ Rozsiahle kráľovské lesy (*foresta, forestum*),⁵⁰ v spojitosti s regálnymi právami panovníka, zahŕňali

⁴⁷ *Vita Bennonis, Cap. 14* (rok 1069). *Vita Bennonis II. episcopi Osnabrugensis auctore Norberto abbate Iburgensi: Scriptorum rerum Germanicarum in usum scholarum separatim editi* (ďalej *SS rer. Germ.*); *MGH*. Ed. Henricus Bresslau. Hannoverae et Lipsiae : Impensis Bibliopolii Hahniani 1902, s. 16 – 17; Lesné pasenie sviň sa napríklad spomína aj v živote sv. Remigia z 9. stor. Zachytáva však udalosti z 5. – 6. stor.: „... ad porcos suos, quos in eandem silvam ad pastionem miserat...“ *Vita Remigii, Cap. 27. Vita Remigii episcopi Remensis auctore Hincmaro: Passiones vitaeque sanctorum aevi Merovingici et antiquiorum aliquot I. SS rer. Merov.* Ed. Brvno Krvsch. Hannoverae : 1896, s. 323; K spoločným lesoom pozri: FRITZBÖGER, *A Windfall*, s. 30 – 32; SCHMIDT, Uwe Eduard. *Geschichte des Waldeigentums und der Forstwirtschaft*. In DEPENHEUER, Otto – MÖHRING, Bernards (Hrsg.). *Waldeigentum, Dimensionen und Perspektiven, Bibliothek des Eigentums, Band 8*. Berlin – Heidelberg : Springer Verlag 2010, s. 24.

⁴⁸ NEILSON, Nellie. Early English Woodland and Waste. In *The Journal of Economic History*, 2, 1942, 1, s. 57 – 58; RACKHAM, *Trees*, s. 58 – 62; RACKHAM, *The History*, s. 12 – 13, 75 – 79, 119 – 122; RACKHAM, *The Last*, s. 31 – 32, 83 – 86; BERNHARDT, W. John. *Itinerant Kingship and Royal Monasteries in Early Medieval Germany c. 936 – 1075*. Cambridge : Cambridge University Press 1993, s. 163, 283; RACKHAM, *Woodlands*, s. 133 – 135; CLÉMENT, *Spanish*, s. 71; KEYSER, Richard. The Transformation of Traditional Woodland Management : Commercial Sylviculture in Medieval Champagne. In *French Historical Studies*, 32, 2009, 3, s. 359 – 365; WEALLEANS, *Such as*, s. 2076, 2078 – 2079.

⁴⁹ KAEUPER, W. Richard. Forest law. In STRAYER, R. Joseph (ed.). *Dictionary of the Middle Ages V* (ďalej *DMA*). New York : Charles Scribner's Sons 1985, s. 127 – 131; YOUNG, R. Charles. Forests, European. In *DMA*, s. 133; GREEN, A. Judith. Forest Laws in England and Normandy in the twelfth century. In *Historical Research*, 86, 2013, 233, s. 416 – 431.

⁵⁰ NEILSON, *Early*, s. 54 – 55, 57 – 58; WIGHTMAN, *The Pattern*, s. 134 – 135; STÖRMER, Wilhelm. Frühmittelalterliche Grundherrschaft bayerischer Kirchen (8. – 10. Jahrhundert). In RÖSENER, Werner (ed.). *Strukturen der Grundherrschaft im frühen Mittelalter*. Göttingen : Vandenhoeck & Ruprecht 1993, s. 386, 394 – 395; HUMMER, *Politics*, s. 117, 120, 260; RACKHAM, *Woodlands*, s. 141 – 143; SCHMIDT, *Geschichte*, s. 24 – 25, 31; KEYSER, *The Transformation*, s. 360 – 362; JØRGENSEN, Dolly. The Roots of the English Royal Forest. In LEWIS, Chris P. (ed.). *Anglo – Norman studies XXXII : Proceedings of the Battle Conference*. Woodbridge : The Boydell Press, 2010, s. 122, 124.

aj kráľovské loviská, zvernice, parky, rieky s rybami, rudné a soľné bane, lúky a pod. K týmto miestam osobitne patrili aj dubové alebo bukové lesy, ktoré boli určené okrem iného aj na výkrm sviň.⁵¹

V narostredovekých prameňoch sa sezónne lesné pasenie sviň najčastejšie označovalo latinským termínom *sagina porcorum*, *porcos saginare*. Niekedy sa spomína aj les na to určený *silva ad saginandos porcos*, *porci saginentur* alebo *pascua porcorum in glandibus*.⁵² Tieto termíny vychádzali z latinských slov *sagina*, *saginacius*, *saginatío* alebo *pastio*, *pastionare*, *pastionatio*, *pastionalis*. Význam všetkých bol výkrm sviň v lese na žaluďoch alebo bukviaciach.⁵³

O tejto činnosti sa v prameňoch nachádza množstvo konkrétnych dokladov. Napríklad v jednom z článkov merovejovského kapitulára (rok 614) z obdobia vlády kráľa Chlothara II. sa spomínajú kráľovskí pastieri sviň *porcarii fiscales*, ktorí ich pásli v lesoch (*in silvas*).⁵⁴ Podobne aj v roku 939 sa objavuje sviniar vojvodu Lotharingie (*subulcus ducis*), ktorý mal na starosti čriedu sviň (*grex porcorum*).⁵⁵ Vo veľmi známom prameni z obdobia vlády Karola Veľkého (*Capitulare de villis*) sa tiež nachádzajú údaje o sviniach, ktoré sa v bohatých čriedach chovali na kráľovských majetkoch. V jednom z jeho článkov sa spomína aj lesné pasenie sviň *porcos ad saginandum in silvam nostram*.⁵⁶

Jasným dôkazom, že bravčové mäso bolo v tomto období naozaj dôležitou potravínou, sú údaje z hospodárskeho a majetkového súpisu *Brevium exempla ad describendas res ecclesiasticas et fiscales*. Vznikol okolo roku 810. Ide o podrobný zoznam majetku, hospodárskych zvierat, potravín a pod., ktoré sa nachádzali na cirkevných

⁵¹ RACKHAM, *The History*, s. 12 – 13; GOCKEL, Michael. *Karolingische Königshöfe am Mittelrhein*. Göttingen : Vandenhoeck & Ruprecht 1970, s. 80 – 82; HASSINGER, Herbert. *Regalien und Wirtschaft*. Politische Kräfte und Wirtschaft 500 – 1350. In AUBIN – ZORN, *Handbuch*, s. 284 – 285; McINTOSH, Keniston Marjorie. *Autonomy and Community : The Royal Manor of Havering, 1200 – 1500*. Cambridge : Cambridge University Press 1986, s. 17 – 18; RACKHAM, *The Last*, s. 31 – 32, 83 – 86; BOSHOFF, Egon. *Königtum und Königsherrschaft im 10. und 11. Jahrhundert*. München : R. Oldenbourg Verlag 1993, 83 – 84; SMITH, *Europe*, s. 170 – 171; KEYSER, *The Transformation*, s. 361 – 362, 364 – 365; SCHMIDT, *Geschichte*, s. 23 – 25; JØRGENSEN, *The Roots*, s. 122, 124; ALBERY, Alan. *Woodland Management in Hampshire, 900 to 1815*. In *Rural History*, 22, 2011, 2, s. 163, 166; JØRGENSEN, *Pigs*, s. 393.

⁵² *LexMa VIII*, s. 1941, 2097, 2099; *LexMa VII*, s. 1639 – 1640; BERNHARDT, *Itinerant*, s. 163; STÖRMER, *Frühmittelalterliche*, s. 394 – 395.

⁵³ *Mediae Latinitatis Lexicon Minus* (ďalej *MLLM*). Ed. J. F. Niermeyer et al. Leiden – New York – Köln : E.J. Brill 1993, s. 770, 929.

⁵⁴ *Chlothacharii II. edictum anni 614, Cap. XXI. Regum Merovingorum capitularia: Legvm I* (ďalej *LL*): *MGH III*. Ed. Heinrichs Georgivs Pertz. Hannoverae : Impensis Bibliopolii Avlici Hahniani 1835, s. 15. *LexMa V*, 943 – 945. K tomu pozri: ESDERS, *Römische*, s. 224, 227.

⁵⁵ *Rerum gestarum Saxoniarum, Liber II, Cap. XXIII. Widukindi monachi Corbeiensis rerum gestarum Saxoniarum libri tres: Die Sachsengeschichte des Widukind von Korvei: SS rer. Germ.* Ed. Paul Hirsch. Hannoverae : Impensis Bibliopolii Hahniani 1935, s. 86.

⁵⁶ *Capitulare de villis, Cap. 36. Capitularia regvm Francorum I.* (ďalej *Capit.*): *Legvm sectio II.*: *MGH*. Ed. Alfred Boretius. Hannoverae : Impensis Bibliopolii Hahniani 1883, s. 86. O chove sviň pozri články 3, 23, 25. K tomu pozri: ABEL, *Königshöfe*, s. 105 – 108; CAMPBELL, *The Capitulare*, s. 243 – 244; PEARSON, *Nutrition*, s. 6 – 8.

a kráľovských dvoroch alebo dedinách.⁵⁷ Okrem údajov o množstve sviň (*porcos maiores CCLX, porcellos C, verres V... porcos maiores CL, minores C*)⁵⁸ prináša aj početné zmienky o *baccones*. Bolo to nasolené bravčové mäso-slanina. To sa uchovávalo ako výborný zdroj potravy cez zimné mesiace. Išlo o hodnotnú potravinu počas vojenských výprav a ustavičného presúvania kráľovského dvora po krajine.⁵⁹

V spomenutom prameni preto nájdeme aj osobitné položky jednotlivých výrobcov z bravčového mäsa. Často sa spomínajú veľké množstvá slaniny, potom aj klobásy a bravčová masť. Objavujú sa údaje tak o slanine z predchádzajúceho roka, ako aj záznamy o čerstvej slanine (*De lardo baccones XX pariter cum minutiis, unctos XXVII, verrem occisum et suspensum I... De censu: butyrum modium I, lartum I de praeferito anno baccones X, novos baccones CC cum minucia et unctis... Lardum vetus de anno praeferito baccones LXXX, novo de nutrimine baccones C, cum minutia et unctis, de censu: baccones CL cum minucia et unctis: sunt simul baccones CCCXXX*).⁶⁰ Tieto informácie veľmi dobre dokladajú jej značnú spotrebu na kráľovskom dvore a v súvislosti s tým aj každoročnú porážku sviň pre ich mäso. Dôkazom toho sú zmienené záznamy o starej a novej slanine. V tomto prameni sa pri jednotlivých položkách jasne rozlišujú aj jednotlivé svine. Spomínajú sa prasiatka *porcelli* a dospelé svine *porci, verres*. Pozoruhodné pritom je, že dospelé jedince sa okrem toho niekde uvádzajú aj ako *porci maiores* a *porci minores*.⁶¹ Je však ťažké zistiť, čo sa tým myslelo. Do úvahy prichádza viac možností. Mohlo ísť napríklad o staršie a mladšie svine, teda jednorôčné a dvojročné, ktoré šli na porážku až v nasledujúcom roku. Je tiež celkom možné, že šlo o dva druhy, ktoré sa líšili veľkosťou.

Ďalšie veľmi zaujímavé informácie o sviniach a konzumácii bravčového mäsa sa objavujú v záznamoch o spotrebe potravín na kráľovskom dvore (*mensa regia, mensa regis*) a o jeho zásobovaní, ako aj pri údajoch o chove hospodárskych zvierat (*vaccatura, porcatura*) na kráľovských panstvách, v zoznamoch kráľovských príjmov a poplatkov, ktoré sa vyhotovovali kvôli dôkladnej evidencii a správe kráľovských majetkov v 10. – 12. storočí.⁶² Jednotlivé pramene z tohto obdobia, podobne ako to bolo

⁵⁷ K datovaniu, jednotlivým jeho častiam a dôkladnému rozboru pozri: BAIST, Gottfried. Zur Interpretation der Brevium Exempla und des Capitulare de Villis. In BAUER, St. et al (eds.). *Vierteljahrsschrift für Sozial – und Wirtschaftsgeschichte XII*. Berlin : Verlag von W. Kohlhammer 1914, s. 22 – 70; METZ, Wolfgang. Die Königshöfe der Brevium Exempla. In BAETHGEN, Friedrich – GRUNDMANN, Herbert (eds.). *Deutsches Archiv für Erforschung des Mittelalters 22*. Köln – Graz : Böhlau Verlag 1966, s. 598 – 617; CAMPBELL, *The Capitulare*, s. 251 – 253.

⁵⁸ *Brevium exempla, Cap. 7, 8, 25, 31*. In *Capit.*, s. 254 – 255. K tomu pozri: GRIERSON, Philip. The Identity of the Unnamed Fiscs in the „Brevium exempla ad describendas res ecclesiasticas et fiscales. In *Revue belge de philologie et d'histoire*, 18, 1939, 2 – 3, s. 455, 457, 460 – 461.

⁵⁹ POUNDS, *Northwest*, s. 457 – 458; INNES, *Framing*, s. 51; CAMPBELL, *The Capitulare*, s. 247, 251, 257.

⁶⁰ *Brevium exempla, Cap. 7, 8, 25, 30*. In *Capit.*, s. 252, 254 – 255. K tomu pozri: FALKENBERG – HAMMER, *Zur Geschichte...* 2, s. 292.

⁶¹ Tamže. In *Capit.*, s. 254, 256; GRIERSON, *The Identity*, s. 460.

⁶² BRÜHL, Carlrichard. *Fodrum, gistum, servitium regis: Studien zu den wirtschaftlichen Grundlagen des Königtums im Frankenreich und in den fränkischen Nachfolgestaaten Deutschland, Frankreich und Italien vom 6. bis zur Mitte des 14. Jahrhunderts I*. Köln – Graz : Böhlau Verlag

v spomenutých *Capitulare de villis* alebo *Brevium exempla*, jasne dokladajú značnú dôležitosť chovu sviň nielen na kráľovských majetkoch, ale aj v kráľovských kláštoroch.⁶³ Sami mnísi zrejme nejedli až toľko bravčového mäsa. Chov sviň skôr súvisel s potrebami kráľovského dvora. Keďže v tomto období panovník ešte „vládal zo sedla“, mal počas cestovania po kráľovstve (*Reisekönigtum, Itinerant Kingship*) aj právo na pohostenie vo svojich kláštoroch.⁶⁴ Tie mali povinnosť celý kráľovský dvor riadne zabezpečiť potravinami a službami v čase jeho pobytu. Jednou z dôležitých potravín bolo aj bravčové mäso. To ranostredovekí panovníci konzumovali vo veľkom.⁶⁵ Zmienky o týchto povinnostiach voči panovníkovi často obsahujú aj údaje o sviniach vykŕmených v lesoch počas žirnej pastvy. Spomínajú sa ako *porci saginati*.⁶⁶ Aj podľa údajov z kroniky anonymného Annalistu Saxa z prvej polovice 12. storočia vieme, že na stole Ota I. sa každodenne objavovalo množstvo bravčového mäsa či prasiatka (*Iste imperator singulis diebus habuit huiusmodi cibum, sicut scriptum invenitur: Mille porcos et oves... pullos et porcellos*).⁶⁷

V tejto súvislosti stoja za pozornosť aj slová o tribúte, ktorý odvádzali Durínčania merovejovským a otovským kráľom. Vyberal sa vo forme sviň. Ako spomínajú Quedlinburské anály zostavené na začiatku 11. storočia, vraj už niekedy v prvej polovici 6. storočia im túto povinnosť určil Theuderich I. (*qui remanserant Thuringos regis territorii fecit tributarios in porcis*). Durínčania museli napríklad aj po svojej vojenskej porážke zaplatiť vojakom spomenutého kráľa, zrejme ako vojenskú korisť, tribút sviňami (*cum porcis tributum regis stipendiis solvere iussit*). Ich územie potom udelil Sasom. To sa však netýkalo oblasti okolo lesov Leube (dnešný Durínsky les) a Harz

1968, s. 175, 186 – 188, 200 – 201, 385; ABEL, *Königshöfe*, s. 105 – 106; METZ, Wolfgang. *Das Servitium regis*. Darmstadt : Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1978, s. 85 – 86, 134 – 136; LEYSER, Karl. Ottonian Government. In *The English Historical Review*, 96, 1981, 381, s. 738 – 739, 741; WEIDINGER, Ulrich. Untersuchungen zur Grundherrschaft des Klosters Fulda in der Karolingerzeit. In RÖSENER, Werner (ed.). *Strukturen der Grundherrschaft*, s. 257; STÖRMER, *Frühmittelalterliche*, s. 386, 394 – 395; GÖLDEL, Caroline. *Servitium regis und Tafelgüterverzeichnis: Untersuchung zur Wirtschafts – und Verfassungsgeschichte des deutschen Königums im 12. Jahrhundert*. Sigmaringen : Jan Thorbecke Verlag 1997, s. 128 – 129, 138 – 146, 146 – 154; SMITH, *Europe*, s. 166 – 167, 170, 183.

⁶³ K veľmi cenným prameňom o lesnom pasení sviň patrí aj zaujímavý urbár werdenského kláštora. Pochádza približne z roku 900. Sú v ňom zaznamenané kláštorné majetky a špeciálne aj právo na výkrm sviň v okolitých lesoch. K tomu pozri: RÖSENER, Werner. Das Kloster und die Bauern. Die Grundherrschaften von Werden und Helmstedt im Mittelalter. In GERCHOW, Jan (Hg.). *Kloster Welt Werden 799 – 1803: Das Jahrtausend der Mönche*. Köln : Wienand 1999, s. 113 – 118.

⁶⁴ BERNHARDT, W. John. *Itinerant Kingship and Royal Monasteries in Early Medieval Germany c. 936 – 1075*. Cambridge : Cambridge University Press 1993, s. 45 – 127.

⁶⁵ SALISBURY, *The Beast*, s. 54 – 59; ALBARELLA, *Pig*, s. 80 – 81.

⁶⁶ *Pîtres – Soissons*, rok 862 (Synodálne privilégium pre kostol Saint – Denis). *Die Konzilien der Karolingischen Teilreiche 860 – 874: Concilia aevi Karolini DCCCLX – DCCCLXXIV: Concilia IV* (ďalej *Conc.*): MGH. Ed. Wilfried Hartmann. Hannoverae : Impensis Bibliopolii Hahniani 1998, s. 109.

⁶⁷ *Annalista Saxo: Die Reichschronik des Annalista Saxo: Scriptores XXXVII: MGH*. Ed. Klaus Nass. Hannover : Hahnsche Buchhandlung 2006, s. 212 (rok 968). LEYSER, *Ottonian*, s. 739; SMITH, *Europe*, s. 183.

(*excepta quam Louvia et Haertz sylvae concludunt*).⁶⁸ Išlo neskôr o dôležité kráľovské územie. Je celkom možné, že v týchto lesoch sa vtedy vykonávalo aj lesné pasenie. Podľa stanoveného tribútu možno predpokladať, že chov sviň bol u Durínčanov značne rozšírený. Okrem toho krajina, kde žil tento ranostredoveký *gens*, bola hornatá a zalesnená. Boli tam preto výborné podmienky na chov. Časté zmienky o odvádzanom tribúte by mohli na túto možnosť jasne odkazovať. Durínčania ho odvádzali aj v období vlády saskej dynastie. Keď v roku 1002 prišiel Henrich II. do Durínska, miestna elita ho prijala ako svojho kráľa. Odpustil im preto odvádzanie tradičného tribútu vo forme sviň (*debitum his porcorum remisit censum*).⁶⁹

Kráľovské lesy a lesné pasenie sviň

Veľa dokladov o lesnom pasení sviň sa nachádza aj v množstve kráľovských listín, ktoré sa zachovali z raného stredoveku. Dobrým dôkazom o spojitosti kráľovských lesov a výkrmu sviň je napríklad listina Karola Veľkého z roku 789. V nej potvrdil kremsmünsterskému opátstvu už skôr darované majetky. Patrili k nim aj rôzne úžitky z kráľovských lesov a špeciálne aj *in nemore pastus porcorum*.⁷⁰ Podobne to bolo aj v roku 813. Vtedy rovnaký panovník potvrdil opátstvu sv. Remigia v Remeši udelené výsady, ktoré sa vzťahovali na kráľovský les (*regiam forestam*), k čomu patrilo aj právo na *porcorum pastione*.⁷¹

Okrem uvedených prameňov sa pasenie sviň spomína aj v jednotlivých kláštorných formulároch (*formulae*). Napríklad v jednom z nich, ktorý pochádza zo známeho benediktínskeho opátstva v St. Gallen (9. stor.), sa objavujú informácie o pasení v lesoch *silva vel potius saltus... pastum vel saginam animalium... saginam porcum* alebo *sagina porcorum*. Tam sa svine pásli na žalud'och z dubov *arbores glandiferas*.⁷² V pasovskom formulári z 9. storočia sa spomína príslušenstvo jedného dvorca, ku ktorému

⁶⁸ *Die Annales Quedlinburgenses: SS rer. Germ LXXII*. Ed. Martina Giese. Hannover : Hahnsche Buchhandlung 2004, s. 405, 414.

⁶⁹ *Thietmari Chron. Liber V, Cap. 14 (9)*. *Thietmari Merseburgensis episcopi Chronicon: Scriptores rerum Germanicarum, Nova Series IX.: MGH*. Ed. Robert Holtzmann. Berlin : Weidmannsche Buchhandlung 1935, s. 236; LEYSER, *Ottonian*, s. 738. K inému atribútu odvádzanom vo forme sviň pozri: LEYSER, Karl. Henry I. and the Beginnings of the Saxon Empire. In *The English Historical Review*, 83, 1968, 326, s. 13 – 14.

⁷⁰ *Die Urkunden der Karolinger I.: Diplomatum Karolinorum I.* (ďalej *DK I.*): *MGH*. Ed. Engelbert Mühlbacher. Hannover : Hahnsche Buchhandlung 1906, č. 247, s. 350.

⁷¹ *DK I.*, č. 284, s. 426. Podobné príklady pozri: *DK IV*. Ed. Konrad Wanner. München : Monumenta Germaniae Historica 1994, č. 13, s. 90 (853); *Die Urkunden der deutschen Karolinger I.: Diplomata regum Germaniae ex stirpe Karolinorum I.* (ďalej *DGK I.*): *MGH*. Ed. Paul Kehr. Berlin : Weidmannsche Buchhandlung 1934, č. 103, s. 149 (863); *DGK III*. Ed. Paul Kehr. Berlin : Weidmannsche Buchhandlung 1940, č. 172, s. 261 (899).

⁷² *Formulae Sangallenses miscellaneae IX. Collectio Sangallensis Salomonis III. tempore conscripta X. Formvlae Merowingici et Karolini aevi accedvnt Ordines iudiciorum Dei* (ďalej *Formvlae*): *Legvm sectio V.: Formvlae*: *MGH*. Ed. Karolvs Zevmer. Hannoverae : Impensis Bibliopolii Hahniani 1886, s. 383 – 384.

patrilo aj právo na pasenie sviň v lese *de forestem ad ipsam villam pertinentem, ubi saginari possint porci*.⁷³

Ako sme už vyššie uviedli, výkrm sviň v kráľovských lesoch bol v ranom stredoveku bežnou súčasťou práv panovníka, ktorý často toto právo udeľoval svojim verným alebo rôznym cirkevným inštitúciám. Tak to bolo aj v roku 908, keď východofranský kráľ Ľudovít IV. Dieťa udelil eichstättskému biskupstvu v Bavorsku právo na lesné pasenie vo svojich lesoch *in silvis maioribus vel minoribus porcos saginare*.⁷⁴ Mohli by sme, samozrejme, ešte pokračovať v uvádzaní ďalších príkladov o výkrme sviň v kráľovských lesoch, ale o tom si povieme oveľa viac až na nasledujúcich stranách.

V tejto súvislosti je ešte celkom zaujímavé, že pre spomenuté právo na lesné pasenie sviň alebo ich výkrm v lesoch sa počas vlády otovskej dynastie začal v kráľovských listinách používať špecifický termín *saginato*. Toto podstatné meno vychádzalo z latinského slovesa *sagino*. Dôkazom toho, že výkrm sviň v lesoch bol v tomto období naozaj veľmi dôležitý, je fakt, že zmienka o ňom sa stala aj súčasťou bežných listinných formuliek používaných pri udeľovaní kráľovských majetkov. Tie sa týkali náležitostí a príslušenstva darovaného majetku. Išlo o uvádzanie ich rôznych súčastí, ako boli polia, lesy, loviská, pasienky, lúky, rieky, hory a podobne. V spomenutom období nájdeme v donačných listinách popri charakteristických *cum silvis, pratis, pascuis, venationibus, aquis* aj *cum saginationibus*. Už v listine Ota I. z roku 959 sa pri darovaní majetkov pre kanonikov v Salzburgu spomína kráľovský les (*forestum*), kde sa vykonávalo lesné pasenie *saginato*. To patrilo ku regálnemu právu panovníka.⁷⁵ Veľavravným je aj záznam v listine toho istého panovníka z roku 973, ktorá sa týkala darovania istých kráľovských majetkov pre freisingského biskupa Abraháma. Nachádzali sa v Kraňsku (dnešné územie Slovinska). Konkrétne sa uvádza, že v spomenutej oblasti bolo ich súčasťou aj právo pasenia sviň v kráľovskom lese (*insuper vero ubicumque in illa regione in foresto nostro sive in qualicumque loco pascua porcorum inventa erunt suis porcis inibi nutritis saginationem habeat*).⁷⁶ Veľmi ojedinelú a zaujímavú informáciu obsahuje listina kráľa Lothara III. z roku 1131, vydaná pri príležitosti potvrdenia istých práv pre kráľovský kláštor Brauweiler (dnešné Severné Porýnie-Vestfálsko), ktoré sa vzťahovali na úžitky v lese (*in silva*) Osning. Išlo okrem iného aj o právo na lesné pasenie v období dozrievania žalud'ov. Počas jesenných mesiacov sa mohli do spomenutého lesa vyháňať svine a vykrmovať sa tam. Obdobie lesného pasenia sa nazývalo *sigil* (*porcos tempore glandinis, quod sigil vocant*

⁷³ *Collectio Pataviensis VI*. In *Formvlae*. Ed. Karolvs Zevmer, s. 460.

⁷⁴ *DGK IV*. Ed. Theodor Schieffer Berlin : Weidmannsche Verlagsbuchhandlung 1960, č. 58, s. 187.

⁷⁵ „... *cum foresto ad flumen Truna et silvis, pratis, pascuis, saginatiobus, venationibus, aquis...prout ante regali potestate in panno erant...nostro regio more praedictis canonicis...concessimus...*“ *Die Urkunden der deutschen Könige und Kaiser I.: Diplomatum regvm et imperatorvm Germaniae I.* (ďalej *DRIG*): *MGH*. Ed. Theodor Sichel. Hannover : Hahnsche Buchhandlung 1879 – 1884, č. 202, s. 282. Podobne pozri: *DRIG I.*, č. 14, s. 22, (rok 967); č. 275, s. 319 – 320 (rok 982); č. 1, s. 394 (rok 984); *DRIG III*. Ed. Theodor Sichel. Hannover : Hahnsche Buchhandlung 1900 – 1903, č. 21, s. 24 (rok 1002); č. 91, s. 115 (rok 1004), č. 2, s. 695 (rok 1025).

⁷⁶ *DRIG II*. Ed. Theodor Sichel. Hannover : Hahnsche Buchhandlung 1888 – 1893, č. 47, s. 57.

pascendos introducant).⁷⁷ Podľa zmieneného opisu išlo jednoznačne o žírnu pastvu sviň na žalud'och alebo bukviaciach v kráľovskom lese, pre ktorý existovalo aj miestne pomenovanie. Napríklad aj v ranostredovekom Anglicku bolo pôvodne lesné pasenie známe pod domácim termínom *denbera* (*pascua porcorum, quod nostra lingua denbera nominamus*).⁷⁸ Podobné miestne označenia tejto činnosti existujú aj v Španielsku *dehesas* alebo v Portugalsku *mondatos*.

Aj v nasledujúcich obdobiach sa pri kráľovských donáciách veľmi často, ako súčasť príslušenstva jednotlivých majetkov, špeciálne uvádza právo na pasenie sviň v lesoch panovníka. Okrem spomenutých bežných termínov sa niekedy objavujú aj menej frekvencované varianty, ako boli napríklad *pastiones porcorum, silva porcous in ea pascant, silva ad victum porcorum habeat sufficienter, silva ad usus porcorum* alebo *pastum ad porcous*. Všetky sú jasným dokladom o rozšírenom pasení sviň v kráľovských lesoch v ranostredovekej Európe.⁷⁹ Ako sme už skôr naznačili, a ako to jasne dokladajú aj vyššie spomenuté pramene, lesné pasenie sa najčastejšie vykonávalo v dubových alebo bukových lesoch. V stredoveku mali veľkú hodnotu hlavne pre produkciu žalud'ov a bukvic, ktoré slúžili na pasenie sviň. Okrem týchto plodov sa v niektorých oblastiach, kde na to boli vhodné klimatické podmienky, svine pásli aj na gaštanoch.⁸⁰ Túto možnosť napríklad uvádza spomenutý Konrád z Magenbergu vo svojej práci *Yconomica*.

Obyčajne sa v prameňoch tieto lesy spomínajú ako *silva grossa, silva glandaria* alebo veľmi výstižne ako *silva pastilis*.⁸¹ Stromy v dubových lesoch alebo lesíkoch, ktoré boli určené na pasenie sviň, sa veľmi často aj osekávali a orezávali (ang. pollarding). Hovorí sa tomu výmladkový les. Išlo o starú hospodársku techniku, keď sa kôň stromu osekávali alebo orezávali, aby sa zabezpečila oveľa väčšia úroda žalud'ov vďaka množstvu nových výhonkov.⁸² Tým sa výrazne zvýšila aj produkcia žalud'ov, na ktorých sa potom mohlo pásť oveľa viac sviň. Boli to teda človekom upravované lesy alebo lesíky. Svine sa preto nezvykli pásť v divočinách, prípadne v hustých lesoch, ale skôr to boli len riedko zalesnené územia alebo háje, kde dominovali staré stromy ako solitéry. Medzi nimi rástla tráva a niekedy aj krovie. Tráva a korenky sa popri sezónnej žírnej pastve využívali počas celého roka aj na normálne pasenie sviň.⁸³ Lesy boli

⁷⁷ DRIG VIII. Eds. Emil von Ottenthal – Hans Hirsch. Berlin : Weidmannsche Buchhandlung 1927, č. 37, s. 62.

⁷⁸ WEALLEANS, *Such as*, s. 2077 – 2078.

⁷⁹ DRIG X/3. Ed. Heinrich Appelt. Hannover : Hahnsche Buchhandlung 1985, č. 629, s. 124 (rok 1174); DRIG X/4. Ed. Heinrich Appelt. Hannover : Hahnsche Buchhandlung 1990, č. 1 033, s. 328a (rok 1153); č. 1 079, s. 426 (rok 1155 – 1189).

⁸⁰ SCHMIDT, *Geschichte*, s. 31; WEALLEANS, *Such as*, s. 2078.

⁸¹ POUNDS, *Northwest*, s. 457 – 458; RACKHAM, *Trees*, s. 59 – 60; RACKHAM, *The History*, s. 120 – 121; FRITZBØGER, *A Windfall*, s. 47 – 48; CLÉMENT, *Spanish*, s. 70; KEYSER, *The Transformation*, s. 360, 365.

⁸² WILSON, Dolores. Multi-Use Management of the Medieval Anglo-Norman Forest. In *Journal of the Oxford University History Society*, 2, 2004, 1, s. 3 – 4; JØRGENSEN, *Pigs*, s. 388 – 389, 393.

⁸³ RACKHAM, *Trees*, s. 60 – 61; RITTER, *Forests*, s. 21 – 22; JØRGENSEN, *Pigs*, s. 389, 393, 394.

často ohradené, čím sa vyznačovalo nielen vlastníctvo takéhoto lesa, ale zároveň sa aj zabráňovalo vstupu divých zvierat.⁸⁴

Z raného stredoveku máme k dispozícii aj zobrazenia, na ktorých pastieri svíň otriasajú a obúchávajú osekané alebo orezané stromy, ako boli iluminácie kroník alebo sochárske výzdoby kostolov.⁸⁵ O tejto činnosti sme sa už stručne zmienili pri ranostredovekom martyrológiu Wandalberta z Prümü. Pastieri mali na túto prácu špeciálne dlhé palice (trojzubce, dvojzubce alebo na vrchu ohnuté), ktorými obúchávali žalude priamo zo zeme. Pomáhali im aj pri ohýbaní konárov dubov, z ktorých potom obúchaním striasali žalude na zem. Niekedy museli vyjsť na strom a v jeho korune menšou palicou obúchať konáre. Nie všetky žalude, ktoré sa počas sezóny dostali na zem, svine skonsumovali. Ak bola úroda bohatá, žalude sa aj zbierali a v zimných mesiacoch slúžili ako krmivo. Zber žaludov sa napríklad opisuje aj v spomínanom živote sv. Bennona II. O týchto stredovekých hospodárskych technikách môžeme nakoniec povedať iba to, že osekanie a orezovanie stromov pre vyššiu produkciu žaludov alebo bukvíc malo jasnú spojitosť s lesným pasením svíň v takýchto lesoch.

Na záver tejto časti by sme chceli ešte upozorniť na zaujímavé stredoveké latinské termíny, ktoré by mohli naznačovať praktizovanie lesného pasenia svíň vo výmladkových lesoch v ranostredovekej Európe. Ide o sloveso *boscare* a z toho odvodené podstatné mená *boscus/buscus*, *boscellus* a *boscagium/buscarium*. Význam latinského slovesa *boscare* je osekanie alebo orezovanie konárov stromov v lese. Uvedené podstatné mená sa prekladajú ako les, lesík s krovinami alebo háj. Teda veľmi pravdepodobne išlo o výmladkové lesy.⁸⁶ Nie je však úplne jasné, či spomenuté termíny majú jednoznačnú spojitosť aj s praktizovaním lesného pasenia. Na základe toho, čo sme o osekaní a orezaní dubových lesov povedali vyššie, sa to zdá celkom možné. Na túto súvislosť by mohla napríklad odkazovať listina nemeckého kráľa Fridricha II. z roku 1217, podľa ktorej zobral panovník pod svoju ochranu kláštor cistercitov Ripalta di Puglia v Itálii. Udelil mu pritom aj právo na lesné pasenie vo verejných a cisárskych lesoch a zároveň i normálne pasenie na pasienkoch okolo kláštora a jeho grangríí. Jasne sa pritom odlišuje lesné pasenie *boscare in publicis et imperialibus silvis* od bežného pasenia *pascuare in pascuis circa monasterium ac grangias eius*.⁸⁷ Je veľmi pravdepodobné, že podobných príkladov by sa dalo nájsť aj viac.

⁸⁴ *LexMA IV*, s. 658; WILSON, *Multi-Use*, s. 3 – 4; FRITZBØGER, *A Windfall*, s. 83 – 85; CLÉMENT, *Spanish*, s. 75 – 77; FAITH, Rosamond. Forces and Relations of Production in Early Medieval England. In *Journal of Agrarian Change*, 9, 2009, 1, s. 27, 32; SZABÓ, Péter. Ancient woodland boundaries in Europe. In *Journal of Historical Geography*, 36, 2010, 2, s. 205 – 214.

⁸⁵ MERITT, Herbert. Beating the Oaks: An Interpretation of Christ 678 – 9. In *The American Journal of Philology*, 66, 1945, 1, s. 2 – 5, 8 – 10; WILSON, *Multi-Use*, s. 4; WEALLEANS, *Such as*, s. 2077; HUDÁČEK, Pavol. Stredovekí strážcovia lesov: kráľovskí hájníci v Uhorsku. In *História: Revue o dejinách spoločnosti*, 11, 2011, 3 – 4, s. 13 – 18; JØRGENSEN, *Pigs*, s. 389, 390 – 391, 394.

⁸⁶ *MLLM*, s. 102, 110; CORÉDON, Christopher – WILLIAMS, Ann (eds.). *A Dictionary of Medieval Terms and Phrases* (ďalej *DMTP*). Cambridge : D. S. Brewer 2004, s. 46.

⁸⁷ *DRIG XIV/2*. Ed. Walter Koch. Hannover : Hahnsche Buchhandlung 2007, č. 406, s. 464.

Stredoveké lesy a čriedy sviň

Lesné pasenie patrilo medzi veľmi dôležitý hospodársky spôsob chovu sviň. V ranostredovekých prameňoch sa môžeme v súvislosti s tým stretnúť aj s jediným javom, ktorý sa vo vrcholnom alebo neskorom stredoveku už vôbec neobjavuje. Máme na mysli odhady veľkosti kráľovských alebo cirkevných lesov. Robili sa podľa toho, koľko sviň sa v nich mohlo napásť alebo vykŕmiť.⁸⁸ Takéto lesy sa spomínajú prevažne len pod jednoduchým latinským termínom *silvae*. Vôbec sa pritom nepoužívajú špecifické pomenovania ako *silva grossa*, *silva glandaria*, *silva pastilis* alebo *boscus*, *boscagium*. Napriek tomu vždy šlo o dubové alebo bukové lesy, ktoré boli určené aj na výkrm sviň.

Odhady veľkosti lesa sa v ranom stredoveku používali ako miera na lesy určené na pasenie sviň a pôvodne sa týkali len kráľovských majetkov, kde sa vo veľkom chovali svine.⁸⁹ Prvé záznamy o tom pochádzajú už z 9. storočia. Ide prevažne o územie Franskej ríše. Veľmi často sa s týmto spôsobom určovania lesov môžeme v 11. – 12. storočí stretnúť napríklad aj v stredovekom Anglicku. Už dôležitý pozemkový súpis majetkov zo stredovekého Anglicka a časti Walesu známy ako *Domesday Book* obsahuje množstvo údajov o tomto type lesa; vymeriaval sa podľa počtu sviň, ktoré sa tam mohli vykŕmiť.⁹⁰ Tento dokument z roku 1086 je zaujímavý aj preto, že na základe jeho údajov o lesoch, oráčinách, lúkach, pasienkoch a pod. sa dnes robia odhady celkového zalesnenia Anglicka a Walesu v 11. storočí. Podľa neho možno stanoviť aj rozlohu lesov, ktoré boli určené na lesné pasenie. Dnes sa preto vie, že v 11. storočí bolo lesné pasenie najrozšírenejšie v oblastiach východného Anglicka. Tam sa nachádzalo najviac lesov určených na výkrm sviň.⁹¹

⁸⁸ POUNDS, *Northwest*, s. 457 – 458; WILSON, Dolores. Implications of feeding pigs in the Anglo – Norman forest. In JELEČEK, Leoš at al. (eds.). *Dealing With Diversity: Proceedings of the Second International Conference of the European Society for Environmental History*. Prague : Charles University Faculty of Science 2003, s. 399; ALBARELLA, *Pig*, s. 77; KEYSER, *The Transformation*, s. 360.

⁸⁹ WITNEY, *The Economic*, s. 28, 30 – 31; HARVEY, Sally. *Domesday England*. In HALLAM, H. E. (ed). *The Agrarian History of England and Wales : Volume II. 1042 – 1350*. Cambridge : Cambridge University Press 1988, s. 127 – 133.

⁹⁰ NEILSON, *Early*, s. 54 – 55; DARBY, H. Clifford. *Domesday Woodland*. In *Economic History Review, New Series*, 3, 1950, 1, s. 21 – 43; YATES, Edward Marshall. Medieval Assessments in North – West Sussex. In *Transactions and Papers (Institute of British Geographers)*, 20, 1954, s. 82; DARBY, H. Clifford. *Domesday England*. Cambridge : University Press 1977, s. 171 – 207; YOUNG, *Forests*, s. 131; HARVEY, *Domesday*, s. 89, 92 – 94, 127 – 133; McDONALD, John. *Production Efficiency in Domesday England, 1086*. London – New York : Routledge 1998, s. 8, 53, 54, 59, 60; JONES, Richard – PAGE, Mark. Characterizing Rural Settlement and Landscape: Whittlewood Forest in the Middle Ages. In *Medieval Archaeology*, 47, 2003, 1, s. 71, 74, 82; JØRGENSEN, *The Roots*, s. 122 – 124; GREEN, *Forest*, s. 419.

⁹¹ HOLLY, D. The Domesday Geography of Leicestershire. In *Transactions of the Leicestershire Archaeological Society*, 20, 1938, s. 180 – 182; DARBY, *Domesday*, s. 171 – 207; RACKHAM, *Trees*, s. 58 – 62; RACKHAM, *The History*, s. 75 – 79; DARBY, H. Clifford. *The Domesday Geography of Eastern England*. Cambridge : Cambridge University Press 1971, s. 56 – 59, 142 – 144, 195 – 200, 254 – 256, 341 – 342.

Aby sme si mohli získať jasnejšiu predstavu, ako vyzeralo označovanie lesov v ranostredovekých listinách, podľa počtu sviň, ktoré sa tam mohli vykŕmiť, spomenieme aspoň niektoré z nich. Napríklad, keď v roku 858 kráľ Lotharingie Lothar II., ktorý pochádzal z dynastie Karolovcov, potvrdil svojmu lekárovi (*medicus*) Aussardovi právo na užívanie istých majetkov, spomína sa pri jednom dvorci aj les pre 50 sviň (*silvam qua possunt saginari porci L*).⁹² Ten istý kráľ v roku 860 vrátil lyonskému arcibiskupstvu majetky, ktoré mu boli neoprávnene odňaté. Podobne, ako v predchádzajúcom prípade, sa uvádza les až pre neuveriteľných 1 500 sviň (*silva ad mille quingentos porcos saginandos*).⁹³ Dva roky pred svojou smrťou stihol ešte spomenutý panovník v roku 867 vymeniť istý majetok so svojím vazalom. Išlo o územie, kde bolo možné vybudovať 100 usadlostí a kde sa nachádzal les pre 1 000 sviň (*insaginari porci mille*). Súčasťou iného dvorca bol ešte ďalší les, kde sa mohlo vykŕmiť 200 sviň (*de foreste ubi possunt saginari porci CC*).⁹⁴ V roku 858 východofranský kráľ Ľudovít II. Nemec potvrdil majetkovú dohodu medzi speierským biskupom a jeho vazalmi, pričom sa spomína aj polovica kráľovského lesa pre 200 sviň (*forestem dimidiam... id est ad saginandos porcos duccentos*).⁹⁵ O niečo neskôr v roku 867 ten istý panovník daroval opátstvu sv. Cyriaka v Neuenhausen (dnešné Severné Porýnie-Vestfálsko) kráľovské majetky. Patril k nim aj les *de silva inde possunt pasti porci XX*.⁹⁶ Napokon i v listine rímsko-nemeckého cisára Arnolfa Koruntánskeho z roku 891 sa pri potvrdení výmeny majetkov medzi kláštorom Stablo (dnešné Belgicko) a významným mužom Ricariom spomína známe kráľovské územie. Išlo o Ardeny spolu s lesom Herz, kde sa nachádzali najlepšie lesy pre 1 000 sviň (*silvis optimus ad porcos milles saginandos*). Použitie prídavné meno *optimus* zrejme malo vyjadriť bohatosť a úrodnosť dubových alebo bukových lesov v tejto oblasti.⁹⁷

Aj z obdobia vlády otovskej dynastie sa zachovali podobné doklady o tomto type lesa. Oto III. v roku 992 daroval kláštoru sv. Albana pri Mníchove šesť kráľovských lánov vo svojom lese (*forestum*). V hraniciach tohto veľkého kráľovského lesa bol aj les (*silva*) pre 40 sviň (... *VI regales mansos in foresto nostro... cum silva una ad XL porcos saginandos in pago Nahgowe... usum donavimus*).⁹⁸ Nakoniec spomenieme ešte dva príklady z 12. storočia. Prvým z nich je listina Konráda III. Štaufského z roku 1144. V nej potvrdil vilichskému kláštoru (dnešné Severné Porýnie-Vestfálsko) práva a majetky podľa starších donácií svojich predchodcov Ota III. a Henricha II. Patrili tam aj kráľovské lesy, na ktoré sa vzťahovalo regálne právo panovníka. To sa týkalo aj pase-
nia sviň (*pastum porcorum et verrium*). Lesy boli určené na výkrm 1 000, 400, 200 sviň a 14 bravov.⁹⁹ Listina cisárovnej a sicílskej kráľovnej Konštancie z roku 1195 obsahuje

⁹² *DK III*. Ed. Theodor Schieffer. Berlin – Zürich : Weidmannsche Verlagsbuchhandlung 1966, č. 8, s. 395.

⁹³ *DK III*, č. 15, s. 407.

⁹⁴ *DK III*, č. 31, s. 436.

⁹⁵ *DGK I*, č. 92, s. 133.

⁹⁶ *DGK I*, č. 123, s. 173.

⁹⁷ *DGK III*, č. 94, s. 138.

⁹⁸ *DRIG II*, č. 105, s. 517.

⁹⁹ „... item silva Waltresholz, item in silva Lomerholz iusticia et pastum mille et CCCCor porcorum et

zaujímavé informácie. V nej udelila cisterciiskému kláštoru v Novara di Sicilia právo na pasenie rôznych zvierat, ktoré v kláštore chovali. Toto právo sa vzťahovalo len na územie patriace cisárovnej (*libere pascua omni tempore per terram demanii nostri pro mille ovibus, pro centum vaccis et quadinginta iumentis*). Okrem toho sa špeciálne spomína aj právo lesného pasenia na žaluďoch pre 160 sviň (*pro centum saxaginta porcis usum glandium percipere concedimus*).¹⁰⁰

Ako vidieť, v niektorých prameňoch to boli aj lesy, kde sa mohlo napásť až vyše 1 000 sviň.¹⁰¹ V staršej literatúre sa zvyklo tvrdiť, že záznamy o lesoch s istým počtom sviň vypovedali aj o skutočnej veľkosti lesa.¹⁰² Teraz sa o tomto názore už pochybuje. Nie je totiž úplne jasné, prečo by mal počet sviň v týchto prípadoch vyjadrovať aj reálnu veľkosť lesa. Skôr sa zdá, že šlo iba o približné odhady výkrmu sviň na žaluďoch, ktoré vychádzali z predchádzajúcich skúseností podľa jednotlivých rokov. Každý rok totiž nebola úroda rovnaká a všetky stromy nezarodili rovnako. Určite sa striedali obdobia, keď bola produkcia žaluďov raz nízka a raz zase vysoká.¹⁰³ Čosi podobné sa opisuje napríklad v spomenutom živote sv. Havla. Odhady lesa na pasenie iste zohľadňovali aj tieto okolnosti. Preto je veľmi pravdepodobné, že v týchto prípadoch išlo len o priemerné úrody žaluďov, ktoré v takomto lese zvykli dozrievať.

Dnes sa už nepochybuje o tom, že vymeriavanie lesov podľa počtu sviň sa týkalo aj práva na žirnu pastvu, a nie vždy súviselo s rozlohou lesa. Jednoducho, údaj o lese povedzme pre 100 sviň v skutočnosti vyjadroval len právo na ich výkrm vzťahujúci sa na pasenie 100 sviň v lese a nenaznačoval jeho skutočnú veľkosť.¹⁰⁴

Právo na lesné pasenie a kráľovský regál

Napokon sme sa dostali k ďalšej veľmi dôležitej záležitosti, ktorá súvisela s lesným pasením sviň. Ide o kráľovské právo na ich jesenný výkrm v dubových alebo bukových lesoch. Bola to pôvodne bežná súčasť kráľovského regálu uplatňovaného v ranostredovekej Európe. S pasením na kráľovských alebo neskôr aj cirkevných majetkoch preto veľmi úzko súvisel výber poplatkov za sezónne pasenie sviň a ich výkrm v lesoch. S tým boli spojené aj dohody o tejto činnosti, známe pod špecifickými stredovekými

XIII verrium...ad usum monasterii, in silva Kaldovreholz, in Wolkeshemereholz iusticia et quantum volunt ad omnem usum, in silva Aldendagenbrucg et in lungendagenbruch omnem iusticiam et quantum volunt ad usum, in silva Vethelgarde totam iusticiam...et CCorum porcorum pastum, in villa Eidtorph bannum et iusticiam super omnes silvas.“ DRIG IX. Ed. Friedrich Hausmann. Wien – Köln – Graz : Hermann Böhlau Nahf. 1969, č. 105, s. 189.

¹⁰⁰ DRIG XI/3. Ed. Theo Kölzer. Hannover : Hahnsche Buchhandlung 1990, č. 10, s. 33.

¹⁰¹ K počtom sviň na kráľovských majetkoch pozri: NEILSON, *Early*, s. 54 – 55; HARVEY, *Domesday*, s. 83, 129 – 130; POSTAN, *Village*, s. 236; HENNING, *Landwirtschaft*, s. 783 – 784; McDONALD, *Production*, s. 53; FALKENBERG – HAMMER, *Zur Geschichte...* 2, s. 292, 297.

¹⁰² SHAW, *Geography*, s. 233; POUNDS, *Northwest*, s. 448; HARVEY, *Domesday*, s. 127 – 133.

¹⁰³ RACKHAM, *The History*, s. 122; HAMILTON, *Rooting*, s. 999 – 1000.

¹⁰⁴ RACKHAM, *Trees*, s. 58 – 62; RACKHAM, *The History*, s. 75 – 79; HARVEY, *Domesday*, s. 127 – 133; RACKHAM, *The Last*, s. 31 – 32, 86.

názvami *panagium*, *pastio*, *pastionaticus*, *pasqueragium*, *pascuarium*, *sagina*, *saginato*, *forestagium* alebo aj *agistamentum*.¹⁰⁵ Išlo o právne termíny, ktoré odkazovali na povolenie výkrmu sviň v lesoch. Význam rozšíreného latinského slova *pannagium* v ranom stredoveku bol kŕmenie sviň na spadnutých žalud'och. Pôvodne však bolo toto slovo odvodené z *pastium* vo význame kŕmenie. Zdvojené *n* odkazuje na skrátenie zo slova *pastinagium*. To je zase odvodené zo slova *pasnage*, ktoré pochádzalo zo starej francúzštiny. Jeho význam bol platenie zemepánovi za právo výkrmu sviň v jeho lesoch. Keďže sa v tomto prípade uvažuje o starofrancúzskom pôvode slova, predpokladá sa, že tak termín, ako aj reálna prax výberu poplatku za pasenie mali pôvod niekde vo Franskej ríši. Neskôr sa mal tento termín spolu s platením za pasenie rozšíriť počas raného stredoveku takmer do celej západnej Európy.¹⁰⁶

Ako sme už spomenuli, išlo pôvodne o kráľovský regál, konkrétne o poplatky za využívanie lesov panovníka (*forestae*), ktoré boli určené na výkrm sviň.¹⁰⁷ Kráľovi, na ktorého území sa nachádzali takéto lesy, plynuli z tejto činnosti značné finančné zisky,¹⁰⁸ a to najmä preto, že nie všade boli dubové alebo bukové lesy vhodné na výkrm. A tak ich roľníci alebo aj majitelia väčších panstiev z blízkeho okolia využívali na jesenný výkrm sviň pred ich porážkou. Za to však museli platiť kráľovi alebo tým, ktorí mali právo na zisk z lesného pasenia, stanovené poplatky.¹⁰⁹ Po hodnotnej žirnej pastve, keď svine dosiahli požadovanú hmotnosť, sa im to aj tak veľmi oplatilo.

Pôvodne bol výkrm sviň najintenzívnejší práve v kráľovských lesoch. Keďže väčšina z nich patrila do regálneho práva panovníka, pasenie v nich sa riadne kontrolovalo. Napriek tomu niekedy dochádzalo k jeho porušovaniu alebo obchádzaniu. Keďže panovník mal vždy z poskytovania lesného výkrmu sviň pre rôznych záujemcov jasné výhody, dôsledne dohliadal na jeho dodržiavanie. Túto úlohu vykonávali kráľovskí

¹⁰⁵ *LexMA IV*, s. 658 – 663; DARBY, *Domesday*, s. 23, 27, 30; *MLLM*, s. 31. 442 – 443, 768 – 769, 770, 929; *DMTP*, s. 129, 210; POSTAN, *Village*, s. 219, 236; RACKHAM, *Trees*, s. 59 – 60; KAEUPER, *Forest*, s. 129; RACKHAM, *The History*, s. 122; BERNHARDT, *Itinerant*, s. 238 – 239; RACKHAM, *The Last*, s. 83 – 86; FRITZBÖGER, *A Windfall*, s. 205 – 214.

¹⁰⁶ SHAW, *Geography*, s. 234 – 235; JØRGENSEN, *Pigs*, s. 389; WEALLEANS, *Such as*, s. 2077.

¹⁰⁷ NEILSON, *Early*, s. 56; POUNDS, *Northwest*, s. 457 – 458; HASSINGER, *Regalien*, s. 284 – 285; YOUNG, R. Charles. English Royal Forest under the Angevin Kings. In *The Journal of British Studies*, 12, 1972, 1, s. 9 – 10; RACKHAM, *Trees*, s. 58 – 62; HARVEY, *Domesday*, s. 128 – 129; BOSHOFF, *Königtum*, s. 83 – 84; FOARD, Glenn. Medieval Woodland, Agriculture and Industry in Rockingham Forest, Northamptonshire. In *Medieval Archaeology*, 45, 2001, s. 49; SCHMIDT, *Geschichte*, s. 24 – 25; ASTON, *Medieval*, s. 71 – 72, 79 – 82, 85 – 86, 103.

¹⁰⁸ POSTAN, *Village*, s. 219, 236; GOCKEL, *Karolingische*, s. 80 – 82; YOUNG, *English*, s. 9 – 10; RACKHAM, *Trees*, s. 135 – 141; LEYSER, *Ottonian*, s. 738; CANTOR, Leonard. *Forests, Chases, Parks and Warrens*. In CANTOR, M. Leonard (ed.). *The English Medieval Landscape*. Bristol : Typeset by Leaper & Garrd Ltd 1982, s. 62 – 65; RACKHAM, *The History*, s. 119 – 122; HARVEY, *Domesday*, s. 94 – 95; RACKHAM, *The Last*, s. 82 – 86; WILSON, *Implications*, s. 399 – 340; WILSON, *Multi-Use*, s. 8 – 10; JØRGENSEN, *The Roots*, s. 122; GREEN, *Forest*, s. 419, 427.

¹⁰⁹ YATES, *Medieval*, s. 84 – 85, 88 – 89; SMITH, *A grumphie*, s. 715; ASTON, *Medieval*, s. 103; ASTON, Mick et al. *Medieval farming in Winscombe parish in North Somerset*. In *Somerset Archaeology and Natural History*, 155, 2012, s. 85.

„úradníci“ (*magister forestariorum, forest minister, custodes silvarum*),¹¹⁰ ktorí kontrovali a strážili výber poplatkov za pasenie sviň v kráľovských lesoch.¹¹¹ Nikto tam nemohol slobodne pásť bez kráľovského povolenia alebo zaplatenia stanoveného poplatku.¹¹² Presne tak to bolo už v jednom z bodov spomenutého *Lex Visigothorum*. Dobrým príkladom o výbere poplatkov v kráľovských lesoch je záznam o založení kláštora (*Notitia foundationis*) sv. Jána v Čiernom lese na juhozápade dnešného Nemeccka približne z roku 1130, kde sa spomínajú aj kráľovskí hájníci (*forestarii*). Vyberali poplatky (*census et decima*) za lesné pasenie sviň (*de pastione porcorum*) v lesoch, ktoré mali na starosti.¹¹³

Postupom času panovníci udeľovali rôznym cirkevným inštitúciám alebo aj súkromným osobám oslobodenie od tohto poplatku. Často sa stávalo, že mohli pri donácii lesa získať aj právo výberu kráľovského poplatku za pasenie, ktoré si potom mohli nechať. Podobne ako predtým panovník aj oni mali značné príjmy z poskytnutia lesa na vykrmovanie sviň iným záujemcom.¹¹⁴

S právom na výber poplatku za pasenie sa môžeme stretnúť aj na majetkoch predstaviteľov významných rodov, ktorí sa pohybovali okolo kráľovského dvora. Vo svojich lesoch, ktoré dostali od panovníka za verné služby, vyberali tiež podľa starého zvyku poplatky z lesného pasenia sviň. Niektorí z nich, podobne ako to robili králi, zvykli rôznym kláštorom poskytovať oslobodenie od platenia poplatkov za lesné pasenie sviň vo svojich lesoch. Zvyčajne pritom išlo o bývalé kráľovské lesy, ktoré sa donáciou dostali do ich rúk.¹¹⁵

¹¹⁰ *LexMA IV*, s. 658 – 663; NEILSON, *Early*, s. 58 – 59; DARBY, *Domesday*, s. 40 – 42; YOUNG, *English*, s. 1 – 3, 8 – 9; NICHOLLS, H. Philip. On the Evolution of a Forest Landscape. In *Transactions of the Institute of British Geographers*, 56, 1972, s. 57 – 58; CANTOR, *Forests*, s. 58; BIRRELL, Jean. Deer and Deer Farming in Medieval England. In *The Agricultural History Review*, 40, 1992, 2, s. 112 – 114; WATKINS, Andrew. The Woodland Economy of the Forest of Arden in the Later Middle Ages. In *Midland History*, 18, 1993, s. 19 – 22; JONES – PAGE, *Characterizing*, s. 74 – 75; FRITZ-BØGER, *A Windfall*, s. 47 – 48, 56 – 57, 166 – 168, 231 – 232; WILSON, *Multi-Use*, s. 8 – 10.

¹¹¹ GOCKEL, *Karolingische*, c. d., s. 80; HUDÁČEK, *Stredovekí*, s. 13 – 18.

¹¹² *LexMA IV*, s. 658 – 663; NEILSON, *Early*, s. 56 – 59; DARBY, *Domesday*, s. 23, 27, 30; DARBY, H. Clifford. The Changing English Landscape. In *The Geographical Journal*, 117, 1951, 4, s. 379 – 380; POSTAN, *Village*, s. 218 – 219; ABEL, *Königshöfe*, s. 106; YOUNG, *Forests*, s. 131; BIRRELL, Jean. Common Rights in the Medieval Forest: Disputes and Conflicts in the Thirteenth Century. In *Past and Present*, 117, 1987, s. 36 – 38; HARVEY, *Domesday*, s. 94 – 95; EPPERLEIN, Siegfried. *Waldnutzung, Waldstreitigkeiten und Waldschutz in Deutschland im hohen Mittelalter: 2. Hälfte 11. Jahrhundert bis ausgehendes 14. Jahrhundert*. Stuttgart : Franz Steiner Verlag 1993, s. 25; NITZ, *Siedlungsstrukturen*, s. 83 – 84; JONES – PAGE, *Characterizing*, s. 71 – 72; WILSON, *Implications*, s. 399 – 340; SCHMIDT, *Geschichte*, s. 24 – 25.

¹¹³ *Notitia foundationis cellae S. Iohannis prope Tabernas: Scriptorvm XVII: MGH*. Ed. Georgivs Heinrichvs Pertz. Hannoverae : Impensis Bibliopolii Hahniani 1888, s. 1 004.

¹¹⁴ ABEL, *Königshöfe*, s. 106; STÖRMER, *Frühmittelalterliche*, s. 394 – 395; BERNHARDT, *Itinerant*, s. 163, 283; WILSON, *Implications*, s. 399 – 340; GREEN, *Forest*, s. 419.

¹¹⁵ PAINTER, Sidney. The Lords of Lusignan in the Eleventh and Twelfth Centuries. In *Speculum*, 32, 1957, 1, s. 88; STÖRMER, *Frühmittelalterliche*, s. 394 – 395; LIVINGSTONE, Amy. Kith and Kin: Kinship and Family Structure of the Nobility of Eleventh – and Twelfth-Century Blois-Chartres. In *French Historical Studies*, 20, 1997, 3, s. 444 – 445, 446, 449.

Tak ako v predchádzajúcich častiach tohto príspevku aj v tejto poslednej si uvedieme niekoľko príkladov z ranostredovekých prameňov ohľadom výberu kráľovských poplatkov za lesné pasenie. Napríklad, už v ustanoveniach merovejovského kapitulára z roku 560 vydaného za vlády Chlothara I. sa spomínajú kráľovské poplatky, ktoré sa platili z novo vyklčovaných pozemkov a za právo lesného pasenia sviň (*Agraria, pascuaria, vel decimas porcorum, ecclesiae pro fidei nostrae devotione concedimus*).¹¹⁶ Podobne to bolo aj v nasledujúcom kapitulári kráľa Chlothara II. z roku 614. V jednom z jeho článkov sa uvádza, že ak by nebol možný výkrm sviň, iste z dôvodu neúrody žaluďov v lese, nemal by sa z tejto činnosti vyžadovať žiadny poplatok pre kráľovskú komoru (*Et quandoquidem pastio non fuerit, unde porci debeant saginari, cellarinis in publico non exigatur*).¹¹⁷ Rovnako aj v *Lex Baiwariorum* môžeme pri zmienke o cirkevných poddaných (*colonis vel servis*) natrafiť na to, že ich povinnosťou bolo poskytovať rôzne služby a odvádzať isté dávky, čo sa vzťahovalo aj na poplatky za právo lesného pasenia (*pascuarium desolvat*).¹¹⁸ V roku 532 daroval franský kráľ Dagobert I. časti z kráľovských majetkov v Lonroy a Méobecqu (dnešné stredné Francúzsko) Sigiramnusovi archidiakonovi z Tours na založenie kláštora. Okrem rôznych iných záležitostí patrilo k nim aj právo *silvarum pascuariis et capite censu ex omnibus hominibus ad ipsam curiam pertinentibus*.¹¹⁹ Keď v rokoch 633 – 657 merovejovský kráľ Sigibert III. udelil kostolu v Speyeri desiatky zo všetkých príjmov na svojich majetkoch, ktoré sa nachádzali v grófstve Speyer, jasne sa pritom spomína aj právo na lesné pasenie sviň *fisci faciant decimas porcorum, qui in forestis insaginat... in ipso pago Spirensae ad fiscos nostros pertinetur*.¹²⁰ O niečo neskôr v roku 724 zase ďalší merovejovský panovník Theuderich IV. znovu daroval kráľovské majetky kláštora Maursmünster v Alsasku a zdôraznil, že nikto nemá bezprávnne využívať udelené kláštorné majetky. To sa týkalo aj ich lesov, kde *ut nullus ibidem campos facere, nec porcos saginare, nec materiam succidere*.¹²¹

Asi najznámejší príklad o platení za právo výkrmu sviň v kráľovských lesoch je záznam už v spomenutom *Capitulare de villis* z obdobia vlády Karola Veľkého. Jasne sa v ňom zdôrazňuje, aby sami kráľovskí správcovia majetkov a najvýznamnejší ľudia okolo dvora boli pri výkrme svojich sviň ako prví dobrým príkladom v platení poplatku za toto pasenie v lesoch panovníka (*Et iudices, si eorum porcos ad saginandum in silvam nostram miserint vel maiores nostri aut homines eorum, ipsi primi illam decimam donent ad exemplum bonum proferendum, qualiter in postmodum ceteri homines illorum decimam pleniter persolvent*).¹²² Toto ustanovenie zrejme vypovedá o bežnom

¹¹⁶ *Chlothacharii I. regis constitutio, Cap. XI*. In *LL*, s. 3. K tomu pozri: ESDERS, *Römische*, s. 220, 224, 227, 232 – 235.

¹¹⁷ *Chlothacharii II. edictum anni 614, Cap. XXIII*, s. 15.

¹¹⁸ *Lex Baiwariorum I/XIII*, s. 286. K tomu pozri: ESDERS, *Römische*, s. 228, 232.

¹¹⁹ *Die Urkunden der Merowinger I.: Diplomata regum Francorum e stirpe Merovingica I.* (ďalej *DD Mer.*): MGH. Ed. Theo Kölzer. Hannover: Hahnsche Buchhandlung, 2001, č. 60, s. 149 – 150.

¹²⁰ *DD Mer. I*, č. 46, s. 120.

¹²¹ Tamže, č. 186, s. 464.

¹²² *Capitulare de villis, Cap. 36*, s. 86. Ku kráľovským desiatkom z tohto obdobia pozri: CONSTABLE, Giles. *Nona et Decima: An Aspect of Carolingian Economy*. In *Speculum*, 35, 1960, 2, s. 224 – 250.

obchádzaní platenia za spomenuté regálne právo aj jeho najvernejšími. Aby sa to ďalej neopakovalo, museli ho ako prví riadne dodržiavať jeho najbližší. Veľavravným príkladom je aj potvrdenie majetkov a práv kláštora San Zeno vo Verone Ľudovítom II. Koktavým v roku 853 na základe starších listín Karola Veľkého, ako aj listín ďalších panovníkov. Priamo sa pritom uvádza právo kláštora: „... *ut in regalibus tam silvis quam et in ceteris pascuis licentiam haberent greges... porcorum... vel ceterorum animalium ad ipsum monasterium pertinentia absque aliqua datione aut exactione publica pascua habere.*“¹²³ Podobne to bolo aj v roku 861. Vtedy kráľ Ľudovít II. Nemeč potvrdil výmenu majetkov medzi opátstvom St. Gallen a grófom Konrádom. Spomína sa pritom, že v okolitých lesoch mal kláštor právo *pasturam animalibus, qui in eadem cellula sunt, hoc est in iumentis et bubus et ovibus et porcis atque capris.*¹²⁴ V roku 897 zase cisár Arnulf daroval biskupstvu vo Wormse kráľovské desiatky vzťahujúce sa na isté územie (*decimationem totius nostre salice terre*). Konkrétne išlo aj o *decimum porcum et decimum pullum et decimum maltrarium de silva.*¹²⁵ O niečo neskôr v roku 899 ten istý panovník udelil za svoju spásu, ako aj za duše svojich rodičov kaplnke Ranshofen, ktorú sám vybudoval, dve jutrá oráčin, mlyn, právo na ťažbu dreva, seno a výkrm sviň v kráľovských lesoch Weihart a Hohinhart (*in altero foresto Hohinhart, et in utroque saginationem porcorum... eidem contulimus ecclesie pro remedio parentum nostrorum et anime nostre liberatione*).¹²⁶ Zaujímavý prípad sa spomína v roku 908, keď po dlhšom spore o užívanie práv v kráľovskom lese pri Dommartine vydal burgundský kráľ Rudolf I. listinu, v ktorej ich prisudzuje kostolu sv. Martina. Ten patrila do lausanského biskupstva. Uvádza sa, že toto biskupstvo bežne užívalo právo lesného pasenia sviň v tomto lese (*usum habeat... ad porcos saginandos*). Pre nezhody s kráľovskými lovcami a hájnikmi bolo potrebné toto ich staré právo prešetriť. Sám biskup Boso si v tejto veci jasne uvedomoval, že za právo lesného pasenia treba platiť, pretože to patrí ku kráľovskému regálu (*quia pastionaticum nec silvaticum debet ad regiam potestatem persolvere*).¹²⁷ Nakoniec však bolo užívanie práva na výkrm sviň právoplatne prisúdené spomenutému biskupstvu.

Množstvo dokladov o právach na lesné pasenie obsahujú aj pramene z obdobia vlády saskkej dynastie. Keď Oto I. v roku 937 obdaroval majetkami novovybudovaný kláštor sv. Mórica v Magdeburgu, ich súčasťou boli aj kráľovské lesy. Mnisi dostali právo na využívanie dreva, byliniek a výkrmu sviň (*liceat ut in eis et ligna et herbe in usus sint et porci saginentur*).¹²⁸ Napokon ten istý panovník ešte v roku 960 udelil tomu istému kláštoru ďalšie právo na výkrm sviň (*heremo porcos saginandi concessimus*).¹²⁹ O niečo neskôr okolo roku 981 zase Oto II. daroval kláštoru Hornbach (dnešné Porý-

¹²³ *DK IV*, č. 13, s. 90.

¹²⁴ *DGK I*, č. 103, s. 149.

¹²⁵ *DGK III*, č. 154, s. 235.

¹²⁶ Tamže, č. 172, s. 261.

¹²⁷ *Die Urkunden der burgundischen Rudolfinger: Regum Burgundiae e stirpe Rudolfina diplomata et acta: MGH*. Ed. Theodor Schieffer. München : MGH, 10, 1977, s. 108 – 109.

¹²⁸ *DRIG I*, č. 14, s. 102.

¹²⁹ Tamže, č. 214, s. 296. K tomu pozri: LEYSER, *Henry I.*, s. 25.

nie-Falcko) šesť kráľovských lánov v Quirnbachu a poskytol mu aj právo na žírnu pasťvu sviň v kráľovskom lese, ktoré chovali v kláštore. To sa týkalo vykŕmnia mladých sviň na území spomenutých lánov, kde sa mohli dobre pást' bez akéhokolvek poplatku (*a nobis ecclesie date impinguatur fetura porcorum sine decimacione, qui in areis earumdem hobarum nutrirri possint*).¹³⁰ Mali sa dostatočne vykŕmiť na žalud'och, aby tak získali požadovanú hmotnosť pred porážkou. V roku 998 sa spomína spor medzi Arbulfom a Wadaldom o biskupskú hodnosť v ausonskej diecéze (dnešné Španielsko). Súčasťou biskupstva boli rôzne majetky, medzi ktoré patrili aj poplatky z mýta a z práva lesného pasenia (*pascuaria... ad ius ecclesiae pertinent*).¹³¹ Henrich II. ako ďalší príslušník saskej dynastie potvrdil v roku 1012 kláštoru Seligenstadt už skôr udelené kráľovské majetky a práva. Ich súčasťou bolo aj osobitné právo na poplatky zo zisku z lesného pasenia sviň v kráľovskom lese... *in silva omnem decimacionem sive ex porcorum precio ... usu provenire poterit*.¹³² Podobná zmienka je aj vo sfalšovanej listine významného panovníka zo sálskej dynastie Henricha IV., ktorý v roku 1065 daroval isté práva opátstvu sv. Maximina pri Trevíre. Prisúdil mu aj nárok na zisk z poplatkov vyberaných počas výkrmu sviň vo všetkých lesoch a lesíkoch, ktoré sa nachádzali na jeho území (*de omnibus silvis sive nemoribus in sancti Maximini fundo iacentibus decimam partem tam in arboribus quam de precio porcorum*).¹³³ Keď sa Konrád III. stal v roku 1138 panovníkom Rímskonemeckej ríše, vydal pri tejto príležitosti aj listinu pre kláštor Bedrug a udelil mu právo na ťažbu dreva a pasenie zvierat v kráľovskom lese. To sa však nevzťahovalo na svine v čase žirnej pasťvy (*de silva quadam Ketele et ius pascue in eadem silva quorumlibet animalium exceptis porcis in tempore glandium*).¹³⁴ Panovník si teda ponechal právo využívať lesné pasenie sviň v období dozrievania žalud'ov pre seba. Samozrejme, ak by chceli mnísi vykŕmiť svine v zmienenom lese, mohli tak urobiť za obvyklý poplatok. V roku 1164 udelil Fridrich I. Barbarossa obľúbenému cisárskemu falcu Haguenau v Alsasku mestské privilégium. Jedným z práv bolo aj slobodné pasenie sviň v kráľovskom lese (*Porcos... ad pascendum libere compellat*).¹³⁵ Ten istý panovník neskôr v roku 1177/1178 potvrdil aj majetky a práva premonštráckeho kláštora Étival v Lotrinsku, vybudovaného v známom lesnatom území vo Vogézach. Pri opise jeho hraníc sa spomína aj jeden les (*silva Livwiz*), kde sa vykrmovali svine za poplatok (*pasnagium porcorum in nemore... pascentium*).¹³⁶

Už v 10. – 11. storočí sa začínajú objavovať prvé doklady, že právo na lesné pasenie

¹³⁰ DRIG II, č. 246, s. 278.

¹³¹ Rom, rok 998. *Die Konzilien Deutschlands und Reichsitaliens 916 – 1001: Concilia aevi Saxonici DCCCCXVI – MI: Conc. VI: MGH*. Ed. Ernst-Dieter Hehl. Hannoverae : Impensis Bibliopolii Hahniani 1987 – 2007, s. 555.

¹³² DRIG III, č. 252, s. 290.

¹³³ DRIG VI. Eds. Dietrich von Gladiss – Alfred Gawlik. Berlin – Weimar – Hannover : Weidmannschen Verlagsbuchhandlung – Verlag Hermann Böhlhaus Nachfolger – Hahnsche Buchhandlung 1941 – 1978, č. 159, s. 208.

¹³⁴ DRIG IX, č. 7, s. 14.

¹³⁵ DRIG X/2. Ed. Heinrich Appelt. Hannover : Hahnsche Buchhandlung 1979, č. 447, s. 347.

¹³⁶ DRIG X/4, č. 1072, s. 411; SCHMIDT, *Geschichte*, s. 25.

sa udeľovalo pre rôzne cirkevné inštitúcie, ako aj súkromným osobám,¹³⁷ prevažne pochádzajúcim z významných a bohatých rodov, ktoré zvykli odkazovať právo na pasenie jednotlivým kláštorom vo svojich testamentoch. Tak to bolo napríklad v testamente Deodata z roku 978 – 996. Je uložený v burgundskom kláštore St.-Marcel-lès-Chalon, v ktorom sú uchované aj ďalšie ranostredoveké pramene. Vypovedajú o rozšírenom lesnom pasení sviň na území dnešného Francúzska. V zmienenom dokumente sa spomína aj udelenie práva na výkrm 31 sviň pre tento kláštor. Mohlo sa vykonávať v lese, ktorý vlastnil Deodatus (*cursum in siluam ad triginta et unum porcum, absque ullius contradictione*).¹³⁸ Ďalšie zaujímavé informácie o lesnom pasení pochádzajú z jedného z najdôležitejších ranostredovekých kláštorov v Burgundsku – benediktínske opátstvo vo Flavigny-sur-Ozerain. Z roku 1019 sa napríklad zachovala listina, v ktorej Gui, syn Mila z Thilu, potvrdil už skôr udelené práva pre spomenuté opátstvo. Týkalo sa aj bezplatného výkrmu 100 sviň v lese Brenil, ktorý patril spomenutému Guiovi a jeho predkom (*omnem pagsnaticum, centum uidelicet porcorum currentium in silua quam uulgo Brunim, que silua pertinet ad uillam que nuncupatur Monasterolus*).¹³⁹ Podobne to bolo aj v ďalších dokumentoch, napríklad z rokov 1070 – 1085, keď Hugo de Vireis vydal testament, v ktorom tomuto kláštoru určil rôzne majetky. Medzi ne patrilo i právo na lesné pasenie sviň (*siluam... ad usus porcorum suorum monasterii*).¹⁴⁰ Z roku 1090 pochádza listina Letbalda, syna Arleia, ktorý sa chcel stať mníchom v spomenutom kláštore. Preto mu daroval jednu svoju usadlosť, ku ktorej patrili aj okolité lesy, kde mohli mnísi raz do roka vykrmovať svoje svine (*insuper cursum 1x porcorum in ceteris siluis*).¹⁴¹ Pravdepodobne sa to týkalo obdobia, keď tam dozrievali žalude. Rovnako to bolo aj v prípade rytiera Alberica. Aj ten sa chcel stať mníchom v tomto kláštore. Preto mu v roku 1093 daroval dve usadlosti zo svojho majetku spolu s právom na lesné pasenie sviň v okolitom lese a navyše ešte každoročný vstup do lesa na výkrm sviň počas žirnej pastvy (*cursum in silua ad omnia sibi necessaria et pastum ad porcos eorum. Insuper ad 1x porcos Beati Marcelli*).¹⁴² Na doplnenie ešte spomenieme listinu z roku 1071 – 1078, v ktorej Hugh, pán z Traves, píše, ako vybudoval na svojom hrade kostol a zasvätil ho sv. Marcelovi. To bol patrón spomenutého kláštora. Hugh daroval tento kostol s jeho majetkami a právami kláštora pod podmienkou, že sa tam mnísi usadia. Súčasťou práv bol aj slobodný rybolov a právo na užívanie jeho lesov, pričom sa nepriamo spomína i lesné pasenie (*Monachis autem ibidem degentibus piscariam propriam et siluam ad omnes usus eorum animaliumque ipsorum dono hominibus quoque illorum similiter*).¹⁴³ Podobne to bolo v roku 1073, keď Humbert, pán z Navilly, daroval kláštoru kostol sv. Laurenta v Pontoux a ďalšie majetky. Na tomto území

¹³⁷ PAINTER, *The Lords*, s. 88; LIVINGSTONE, *Kith*, s. 444 – 445, 446, 449.

¹³⁸ *The Cartulary of St.Marcel-lès-Chalon: 779 – 1126* (ďalej *The Cartulary of St.Marcel-lès-Chalon*). Ed. Brittain Constance Bouchard. Cambridge : The Medieval Academy of America 1998, č. 21, s. 46.

¹³⁹ *The Cartulary of Flavigny: 717 – 1113*. Ed. Brittain Constance Bouchard. Cambridge : The Medieval Academy of America 1991, č. 45, s. 114 – 115.

¹⁴⁰ *The Cartulary of St.Marcel-lès-Chalon*, č. 71, s. 105.

¹⁴¹ Tamže, č. 111, s. 144.

¹⁴² Tamže, č. 117, s. 148.

¹⁴³ Tamže, č. 33, s. 60 – 61.

mali mnísi právo užívať lesy a pásť v nich svoje zvieratá. To sa veľmi pravdepodobne vzťahovalo aj na výkrm sviň (*cursus siluarum in dominio, in edificiis et in pascendis animalibus et in omnibus monachorum necessariis*).¹⁴⁴

Mnoho dokladov o poplatkoch za výkrm sviň v lesoch máme aj zo stredovekého Anglicka. Na záver preto spomenieme ešte niekoľko príkladov z prameňov anglo-normandských kráľov. Už počas vlády Viliama I. Dobyvateľa sa zachovali rôzne donácie a exempcie, ktoré boli udelené prevažne pre cirkevné inštitúcie. V tomto období boli ešte úzko prepojené s územím Normandie a majetkami, ktoré vlastnil na území dnešného Francúzska.¹⁴⁵ Nasledujúce príklady ukazujú veľmi rozšírený spôsob výberu poplatkov z výkrmu sviň aj v prípade lesov, ktoré vlastnil normandský vojvoda v 11. storočí.¹⁴⁶ V listine Viliama I. z roku 1074 pre opátstvo sv. Wandrille v Hornej Normandii sa spomínajú jeho staré práva na užívanie vojvodských lesov Caudebec a Gotville. To sa týkalo aj výkrmu sviň.¹⁴⁷

Z rokov 1067 – 1082 sa zachoval list tohto panovníka, adresovaný jeho žene Matilde, v ktorom jej oznamuje, že oslobodil opátstvo sv. Martina v Marmoutier (dnešné Francúzsko) od všetkých daní, medzi ktoré patrili aj lesné poplatky.¹⁴⁸ Ako vieme, týkali sa i lesného pasenia sviň. Aj v ďalšej jeho listine z roku 1084 sa spomína oslobodenie od rôznych daní, ktoré patrili ku kráľovskému regálnemu právu. Vzťahovali sa na lesný poplatok (*forestagio*), ako aj práva na výkrm sviň v jeho lesoch.¹⁴⁹ Počas svojej vlády daroval ešte opátstvu sv. Floriána pri Sumare (dnešné Francúzsko) kostol v anglickom meste Andover s celým jeho príslušenstvom. Išlo napríklad o pozemky, desiatky zo všetkých jeho majetkov a špeciálne i právo na lesný výkrm pre 10 sviň (*pannage*).¹⁵⁰ V podobnom duchu sa nesie aj ďalšia listina Viliama I., v ktorej potvrdil opátstvu sv. Amanda (dnešné Francúzsko) právo na desiatky vo veľkom kráľovskom lese Aliermont v Hornej Normandii, ale aj v iných lesoch. Išlo teda, samozrejme, aj o právo na výkrm sviň.¹⁵¹

Na základe toho, čo sme doteraz spomenuli, je zrejmé, že chov sviň bol v ranom stredoveku naozaj veľmi dôležitý. Spotreba bravčového mäsa na kráľovskom dvore bola veľká. To bol aj jeden z predpokladov, prečo bol ich chov jedným zo základných zložiek hospodárenia na kráľovských alebo cirkevných majetkoch. Významnou hospodárskou technikou bolo ich lesné pasenie a jesenný výkrm na žaluďoch alebo bukviaciach. Išlo o veľmi rozšírený spôsob chovu sviň, výsledkom ktorého malo byť získanie požadovanej hmotnosti pred ich porážkou. To sa mohlo docieľiť aj pomocou

¹⁴⁴ Tamže, č. 41, s. 73.

¹⁴⁵ K tomu pozri: HOLLISTER, Warren. Normandy, France and the Anglo-Norman Regnum. In *Speculum*, 51, 1976, 2, s. 202 – 242.

¹⁴⁶ JØRGENSEN, *The Roots*, s. 114 – 120; GREEN, *Forest*, s. 417 – 419.

¹⁴⁷ *Regesta Regum Anglo – Normannorum 1066 – 1154, Volume I, Regesta Willelmi Conquestoris et Willelmi Rufi, 1066 – 1100.* (ďalej *RRAN I.*). Ed. H. W. C. Dawis. Oxford : At the Clarendon Press, 1913, č. 73, s. 19.

¹⁴⁸ *BRAN, I.*, č. 161, s. 44.

¹⁴⁹ Tamže, č. 195, s. 53.

¹⁵⁰ Tamže, č. 257, s. 67; SMITH, *A grumphie*, s. 715 – 716.

¹⁵¹ *RRAN I.*, č. 285, s. 74.

žirnej pastvy prevažne vo výmladkových lesoch, ktoré osekávali a orezávali pre väčšiu úrodu žalud'ov. Boli to riedke lesy alebo lesíky. Žalude sa počas pasenia zvykli aj obúchávať, aby ich na zem spadlo čo najviac. Potom sa tam mohlo vykŕmiť oveľa viac sviň. Ak bola bohatá úroda, žalude sa aj zbierali ako krmivo na zimné obdobie. Išlo o spôsoby práce, aké sa využívali v celej ranostredovekej Európe, kde sa vykonávalo lesné pasenie sviň.

Dubové alebo bukové lesy boli od najstarších čias súčasťou kráľovského regálu. Výhody z vlastníctva spomenutých lesov si ranostredovekí panovníci veľmi dobre uvedomovali a náležite ich aj strážili. Z povolenia pást' svine v lesoch panovníka mala pritom kráľovská pokladnica značné finančné zisky. Preto bolo lesné pasenie sviň na kráľovských majetkoch v ranom stredoveku veľmi dôležité.

SILVA AD PASTURAM PORCORUM : FOREST-PASTURES OF SWINE AT ROYAL ESTATES IN EARLY MEDIEVAL EUROPE

Pavol Hudáček

The swine was one of the three most important domesticated animals. They were always bred for meat and did not provide any other benefits for humans. During the medieval period, pork was very important for human consumption. House pigs of the Middle Ages had high legs and only small muscular systems. They had wedge-shaped heads and bristle combs. In the time of the Middle Ages, the breeding of swine was widespread in Europe. They dominated in relation to the total livestock in most regions. In Early Medieval Europe, swine were raised in great numbers, mostly at royal or church properties. Pasturing in oak and beech forests was connected with swine breeding. Swine – fattened on acorns and beechnuts found in forests in autumn – were later slaughtered. The Latin terms commonly used for medieval forest-pastures are *sagina porcorum*, *porcos saginare* or *pascua porcorum in glandibus*. The woodlands where this took place were named *silva grossa*, *silva glandaria* or *silva pastilis*.

Swine are mentioned even in the oldest Early Medieval codices (*Lex Visigothorum*, *Lex Alamannorum*, *Lex Baiwariorum*, *Lex Burgundionum*), which dealt also with the fines and punishment associated with swine theft. The codices contain a lot of information about swine pasturing in forests as well. Yet another data source on swine can be found in hagiographies (*vitae*), in a lot of royal capitularies, in medieval charters and administration records e. g. *Capitulare de villis* and *Brevium exempla*. Information about swine often appears also in Early Medieval husbandry sources and property inventories, as well as information about pork-bacon, sausages and lard. All these products were a substantial part of the royal diet during the constant travelling of the royal court cross country or during military actions. Swine were pastured in forests in which tree branches were trimmed to achieve higher acorn harvests (eng. pollarding). They were usually just open woodlands, not densely forested woods. Swine shepherds used to shake branches to get even more acorns. Acorns were stocked as well. Originally, it was only a king that could have his swine graze in forests. For that reason, a fee

was collected for the pasturing or fattening of swine in royal forests (pannage). The Latin terms commonly used for it are *panagium*, *pastio*, *pastionaticus*, *pasqueragium*, *pascuarium*, *sagina*, *saginatio*, *forestagium* or *agistamentum*. In the Early Medieval Ages, forests were measured according to the number of swine that could graze there. Some forests could pasture up to 1000 – 2000 heads of swine. Kings acquired considerable income from giving the right to pasture swine in their forest, and this income was a part of a royal fiscus. If one wanted to breed his swine in a royal forest, one had to be given permission to do so. This was controlled by royal officers (*magister forestariorum*, *forest minister*, *custodes silvarum*). Kings used to free particular monasteries and abbies, and even private persons from paying this due. It was not unusual that along with a property donation from a king, such parties gained the right to collect dues from swine pasturing as well. Early Medieval forest-pastures were a very important method of breeding in the Middle Ages.

Mgr. Pavol Hudáček, PhD., Historický ústav SAV, P. O. Box 198, Klemensova 19, 844 99 Bratislava